

MOBILUMO SKAUTAI

Vyresnių žmonių dalyvavimas, kuriant senatvei draugišką aplinką

MOBILITY SCOUTS

Europos suvestinė ataskaita

Karin Stiehr ir Philipp Garrison,
ISIS Sozialforschung • Sozialplanung • Politikberatung, Frankfurt am Main

Bendradarbiaujant su

Sergio Andreis ir Angela Pagano, „Lunaria“, Roma
Laura Christ ir Inger Luijten, Pagyvenusių moterų tinklas, Nyderlandai
Michael Stadler-Vida ir Anita Rappauer, „queraum“, Vienna
Edita Šatiene, „Senjorų iniciatyvų centras“, Kaunas

2017 m. kovo 16 d. versija



Erasmus+

Šis projektas finansuojamas remiant Europos Komisijai. Šis leidinys atspindi tik autorių požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį čia pateiktos informacijos naudojimą.

Turinys

Bendra santrauka	3
1. Tikslai ir uždaviniai	4
2. Metodika	6
2.1 Tyrimo priemonių modelis	6
2.2 Procedūros	7
3. Turimų dokumentų ir duomenų tyrimas ir apklausos	10
3.1 Senjorų dalyvavimas bendrai kuriant senatvei draugišką aplinką	10
3.1.1 Naujausi tyrimai	10
3.1.2 Politinių diskusijų klausimai	13
3.1.3 Naujoviški projektai ir iniciatyvos	16
3.2 Mobilumo skautų koncepcija	27
3.2.1 Konceptualaus požiūrio ekspertinis vertinimas	27
3.2.2 Mobilumo skautų darbo sritys	28
3.2.3 Mobilumo skautų veiklą palaikančios pagrindinės sąlygos ir institucinė sąranga	32
3.2.4 Mobilumo skautams reikalingi įgūdžiai	35
3.2.5 Susijusios suinteresuotosios šalys ir galimi bendradarbiavimo partneriai bandomųjų projektų vykdymo vietose	36
4. Išvados ir rekomendacijos dėl mokymų modelio	40
5. Literatūros sąrašas	43
Priedas: Šaltinių sutikrinimo šablonas atliekant turimų dokumentų ir duomenų tyrimą ir ekspertų apklausų rezultatų įvedimo šablonas	

Santrauka

Mobilumo skautų projekto tikslas atitinka naujausius Europos tyrimus ir politiką. Visų tiriamų šalių, ypač Vakarų Europos, vyriausybės, nors ir neįvardydamos to „bendrakūros“ (angl. „co-production“ „co-design“) sąvoka, skatina vyresnius žmones imtis iniciatyvos formuojant savo fizinę ir socialinę aplinką.

Šioje ataskaitoje terminas mobilumas suvokiamas kaip judėjimas be kliūčių kompaktiškoje ir pėstiesiems draugiškoje kaimynystėje, savarankiška prieiga ir įeiga į visuomeninius objektus, prieinamos paslaugos ir informacija.

Bendras kūrimas – tai procesas, kai visos suinteresuotosios šalys dirba kartu, siekdamos bendrai sukurti vertę; bendras problemų apibūdinimas ir jų sprendimas. Tai atvira inovacijų kūrimui ir bendro vystymosi partnerystė, kai reikia sukurti ir pristatyti naują paslaugą, technologiją ar produktą.

Įvairių šalių ekspertai mobilumo skautų projekto koncepciją laiko esant įdomią, naudingą ir būtiną. Jie taip pat nurodo iššūkius ir reikalavimus, kuriuos reikia įvykdyti norint sėkmingų rezultatų. Mobilumo skautų veiklos sritis turėtų apibrėžti patys senjorai, tačiau ekspertai siūlo, kad vyresni žmonės galėtų įvardinti savo fizinės aplinkos trūkumus ir iškylančias objektų ar informacijos pasiekiamumo problemas, teikti patarimus sprendimų priėmėjams bei inicijuoti naujus projektus, skleisti informaciją ir žinias, organizuoti atitinkamas akcijas. Mobilumo skautų veiklai reikalingos pagrindinės sąlygos, t.y. patalpos, biuro įranga, organizacinė ir finansinė parama, žinios, viešųjų ryšių partneriai, pripažinimas.

Projekto tikslui pasiekti reikia asmeninių, socialinių ir profesinių gebėjimų. Mobilumo skautų projekto esminis dalykas yra parengti ir išbandyti specialią mokymo koncepciją. Mokymas bus grindžiamas nuostata, kad vyresnės moterys ir vyrai yra savo gyvenimo ekspertai ir gali daug prisidėti prie savo gyvenamosios aplinkos ir sąlygų pritaikymo jų amžiui. Žinios bus derinamos su praktiniu darbu, kad mokantis būtų kartu sprendžiamos konkrečios mobilumo skautų fizinės aplinkos problemos. Po mokymo mobilumo skautai gebės aktyviai įsitraukti į senatvei draugiškos aplinkos kūrimą ir bus balsas tų, kurie negali arba nenori spręsti problemų patys.

1. Tikslai ir uždaviniai

2060 metais bemaž trečdalis Europos gyventojų bus 65 metų ir vyresni. Taigi, senėjimas yra iššūkis ne tik atskiram žmogui, bet ir visai visuomenei. Dalyvavimas yra vienas iš stipriausių veiksnių šiam iššūkiui įveikti. Mūsų visuomenėje galimybė dalyvauti įvairiais lygiais yra esminė aktyvaus, prasmingo ir sveiko gyvenimo senatvėje sąlyga.

Akivaizdu, kad ypač svarbi dalyvavimo prielaida yra vyresnio amžiaus žmonėms lengvai pasiekiamos ir prieinamos paslaugos bei aplinka. Valdžios institucijos ir paslaugų teikėjai yra atsakingi – ir tai jiems yra naudinga – už tai, kad jų teikiamos paslaugos ir viešosios erdvės būtų lengviau pasiekiamos visiems, įskaitant vyresnius piliečius bei klientus. Vyresni žmonės puikiai žino, kaip turėtų būti modeliuojamos bei organizuojamos paslaugos ir viešosios erdvės. Jie nori, kad jų balsas būtų išgirstas, jų patirtis pripažinta, o jų įgūdžiai – aktyviai panaudojami ir vertinami.

Bendrasis mobilumo skautų projekto tikslas – įtraukti vyresnius vyrus ir moteris į sprendimų priėmimo procesus ir sustiprinti jų gebėjimą prisidėti prie senatvei draugiškos aplinkos ir paslaugų kūrimo. Siekiant šio tikslo, senjorai mokysis inicijuoti bendro kūrimo ir projektavimo procesus. Mobilumo skautai – tai „pokyčių iniciatoriai“, suburiantys draugėn senjorus, vietos valdininkus ir paslaugų tiekėjus, kad bendromis jėgomis kurtų senatvei draugišką aplinką ir paslaugas.

Tiriamoji mobilumo skautų projekto dalis padės tvirtą pamatą šiems tikslams siekti. Siekiama išnagrinėti naujausias senatvei palankios aplinkos kūrimo dalyvaujant senjorams realijas. Vyresnių žmonių dalyvavimas ir apsisprendimas yra svarbiausi veiksniai aktyviam pilietiškumui ugdyti ir urbanistinės struktūros sprendimams tobulinti. Tyrimų etape nagrinėjami:

- sprendimai, kuriais siekiama kurti senatvei draugišką aplinką, pvz., paslaugų, viešųjų erdvių ir pastatų prieinamumas; vyresnių žmonių poreikius tenkinantis verslas; kompaktiška ir pėstiesiems draugiška kaimynystė (rajonas);
- iniciatyvos, kuriomis remiamas vyresnių žmonių gebėjimo imtis veiksmų stiprinimas ir įtraukimas į bendruomenę, pvz., projektai ir iniciatyvos, teikiančios vertę vyresnio amžiaus asmenų intelektiniam kapitalui ir patirčiai, remiančios vyresnių žmonių dalyvavimą socialiniame gyvenime ar glaudesnį bendradarbiavimą planuojant ir tobulinant paslaugas; tęstinio mokymosi galimybės;
- bendram senatvei draugiškos aplinkos kūrimui reikalingi įgūdžiai;
- palaikančios sąlygos ir institucinė pagalba, kad aktyvių senjorų bendros kuriamosios pastangos būtų veiksmingos.

Remiantis sukauptomis žiniomis ir išvadomis, kitame etape bus rengiama mobilumo skautų mokymo programa.

Tyrimo etape taip pat užmegzti ryšiai su vyresniais žmonėmis, susidomėjusiais mobilumo skautų veikla, suinteresuotomis šalimis, pvz., vietos valdžios institucijomis, vyresnių žmonių mobilumo

skatinimu suinteresuotomis įmonėmis, viešojo transporto paslaugų teikėjais, viešaisiais kontaktiniais pretenzijų teikimo centrais, vyresnių žmonių klubais ir asociacijomis, integruotų teritorijų vystymo programų agentūromis.

Šioje ataskaitoje apibendrinami Austrijoje, Vokietijoje, Italijoje, Lietuvoje ir Nyderlanduose atliktų tyrimų rezultatai. Ataskaitą sudaro metodinė dalis, antrinė kokybinių duomenų analizė, ekspertų ir vyresnių asmenų apklausos duomenys ir išvados.

2. Metodika

2.1 Tyrimo priemonės

Antrinis kokybinis tyrimas buvo atliekamas nagrinėjant viešai prieinamus mokslinius straipsnius, monografijas, nacionalines ir regionines strategijas, teisės aktus. Šaltiniai buvo atrenkami remiantis šiais pradiniais klausimais ir atitinkamai parinktais raktiniais žodžiais:

- Kaip atsispindi aktyvus senjorų dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose ir senatvei palankios aplinkos bendrame kūrime?
 - Moksliniuose tyrimuose;
 - Nacionalinėje ir vietos politikoje;
 - Praktiniame gyvenime.
- Kokio pobūdžio naujoviški projektai ir iniciatyvos jau įgyvendinti?
 - Projekto partnerių šalyse;
 - Europos mastu.

Pagal toliau surašytus klausimus buvo apklausiami ekspertai:

- Kokios aplinkos sąlygos yra svarbios vyresniems žmonėms, kad jie aktyviai dalyvautų bendruomenės gyvenime?
- Jei dar neatsakyta: kas turėtų būti padaryta, kad viešosios erdvės būtų labiau prieinamos ir palankesnės visoms amžiaus grupėms?
- Ar šiame mieste, kituose jums žinomuose miestuose ir (ar) regionuose vyresni žmonės turi kokių nors galimybių paduoti skundus dėl sunkiai prieinamų paslaugų, viešųjų erdvių, pastatų ar įmonių, teikti idėjas dėl pagerinimų, būti vartotojų organizacijų arba (senjorų) konsultacinių komitetų nariai?
- Ar šiame mieste, kituose miestuose ar jums žinomose regiono vietovėse žinote iniciatyvų, projektų ar institucijų, kurios įtrauktų vyresnius žmones kaip savo gyvenamosios aplinkos ekspertus? Kaip ši veikla yra organizuojama?
- Mobilumo skautų projekto idėja – įgalinti vyresnius žmones inicijuoti bendro kūrimo procesus ir kartu su vyresnio amžiaus vyrais bei moterimis, taip pat su vietos valdžios institucijomis ir bendrovėmis vertinti ir tobulinti viešųjų erdvių, paslaugų ir informacijos pritaikymą visoms amžiaus grupėms. Ką manote apie tokio projekto įgyvendinimą šiame mieste, kituose miestuose ar regionuose?
- Mes mokysime vyresnio amžiaus vyrus ir moteris vykdyti mobilumo skautų veiklą. Kokių įgūdžių ir kompetencijų jiems reikia, kad inicijuotų bendro kūrimo procesus ir įtrauktų kitus vyresnio amžiaus vyrus ir moteris, vietos valdžios institucijas ir bendroves?
- Kokio pobūdžio projektus galėtų inicijuoti mobilumo skautai? Ar turite konkrečią idėją, kuri, bendradarbiaujant su jumis ir (ar) kitomis organizacijomis, galėtų būti įgyvendinta jūsų gyvenamojoje aplinkoje?

- Jei ekspertas yra vyresnio amžiaus vyras ar moteris, ką galėtų sudominti mobilumo skauto veikla? Ar turite konkrečią idėją, kurią norėtumėte realizuoti?
- Jūsų požiūriu, kokios paramos reikia mobilumo skautams?
- Kokia institucinė sąranga lemtų veiksmingą mobilumo skautų darbą?
- Kaip paminėjome pirma, mes norėtume, kad į mūsų projektą aktyviai įsitrauktų vietos valdžios institucijos ir bendrovės. Ką manote apie susijusių šalių suinteresuotumą šiuo klausimu? Kodėl ši problema yra joms svarbi - ar nesvarbi?
- Jei neišsiaiškinta prieš apklausą: ar žinote susijusių suinteresuotųjų šalių, grupių ar vyresnio amžiaus vyrų ir moterų, kuriuos galėtų sudominti galimybė dalyvauti projekte?
- Ar jūs suinteresuoti projekto rėmimu ir ar jus domintų mobilumo skauto veikla / tapimas mobilumo skautus remiančia suinteresuotąja šalimi?

2.2 Procedūros

Visi projekto partneriai savo šalyse lygiagrečiai atliko tyrimą pagal bendrai parengtą planą ir klausimynus bei rezultatų analizės šabloną (žr. priedą), kad būtų galima užtikrinanti rezultatų palyginamumą.

Naudojant toliau nurodytus raktinius žodžius dalyvaujančių partnerių kalbomis ir anglų kalba internete buvo atlikta dokumentų paieška, atranka ir analizė:

- | | |
|---|-------------------------------------|
| • Prieinamumas | • Kaimynystės pagalba |
| • Aktyvus senjorų pilietiškumas | • Kaimynystės iniciatyvos |
| • Visoms amžiaus grupėms palankus miestas | • Vyresnių žmonių dalyvavimas |
| • Senatvei draugiška aplinka | • Dalyvaujamoji demokratija |
| • Senatvei draugiška infrastruktūra | • Dalyvavimas viešajame gyvenime |
| • Senatvei draugiška politika | • Bendri politiniai sprendimai |
| • Pilietinis dalyvavimas | • Dalyvavimas politiniame gyvenime |
| • Bendrakūra su vyresniais žmonėmis | • Senjorų apsisprendimas |
| • Demografinė kaita | • Savarankiški vyresni žmonės |
| • Sveikas senėjimas | • Senjorai pokyčių iniciatoriai |
| • Sveiki miestai | • Aktyvaus senėjimo politika |
| • Vyresnio amžiaus asmenų įtraukimas | • Vyresnio amžiaus savanoriai |
| • Mobilumas | • Senjorų tarybos |
| • Mobilumo pagalbos iniciatyva | • Vyresnių piliečių atstovavimas |
| • Mobilumo pagalbos paslauga | • Dalyvavimas socialiniame gyvenime |
| • Mobilumui palanki aplinka | • Tvarus mobilumas |

Ekspertų apklausomis taip pat buvo siekiama įvertinti įvairius mobilumo skautų koncepcijos aspektus ir parengti prielaidas vietinėms mobilumo skautų veikloms.

Austrijoje asmeniškai apklausti dešimt ekspertų. Ekspertai atstovavo administravimo ir strategijos (savivaldybės skyriai), miestų plėtros ir piliečių dalyvavimo (bendruomenės centras, „Darbotvarkės 21“ vietos skyrius, urbanistikos skyrius, projektų vadovas), taip pat senėjimo politikos (Vienos miesto senjorų atstovas) sritims.

Vokietijoje apklausta 12 ekspertų. Visi respondentai buvo savanoriai, pvz., senjorų tarybos nariai, privačių namų rekonstrukcijos konsultantai, globos namų sąlygų vertintojai. Dešimt respondentų apklausti telefonu, vienas pateikė atsakymus raštu, o du Hanau senjorų tarnybos nariai apklausti asmeniškai.

Italijoje dvylikos ekspertų apklausos buvo atliktos kalbant asmeniškai arba susirašinėjant e. paštu. Jie atstovavo socialinės politikos, suaugusiųjų švietimo ir mobilumo sektoriams. Į apklausiamųjų grupę įėjo keturi sprendimus priimančys asmenys iš vietos valdžios institucijų, du tyrėjai, vienas socialinio kooperatyvo vadovas, du paslaugų vyresniems žmonėms teikėjai, vienas leidyklos vadovas, vienas nevyriausybines organizacijos vadovas ir vienas šalies parlamento narys.

Lietuvoje vienuolika ekspertų apklausti asmeniškai arba telefonu. Apklaustieji ekspertai atstovavo šiems sektoriams: administravimo (miesto seniūnijų darbuotojai, Socialinių paslaugų departamento nevyriausybinių organizacijų tarybos sekretorė); švietimo (trečiojo amžiaus universiteto rektorė); visuomeninių organizacijų (Senjorų tarybos pirmininkas); pilietinės visuomenės (bendruomenių lyderiai); politikos formavimo (vietos tarybos narys).

Olandijoje vienuolika ekspertų apklausti telefonu ir asmeniškai. Apklaustieji ekspertai atstovavo šioms sritims: socialinės gerontologijos, švietimo, mokslinių tyrimų, vartotojų teisių, vyresnių žmonių interesų gynimo organizacijos, infrastruktūros ir aplinkos, aprūpinimo būstu, transporto, mobilumo, globos ir gerovės sektoriams. Apklaustieji buvo du pensininkai, vienas savanoris, vienas vyresnių žmonių organizacijos darbuotojas, universiteto profesorius, patarėjas / konsultantas, žinių centro projektų vadovas, vartotojų organizacijos valdybos pirmininkas, interesų gynimo organizacijos programų koordinatorius, nevyriausybines organizacijos / veiklos grupės organizatorius ir regioninio globos tinklo koordinatorius.

Taigi, šioje tyrimo ataskaitos antroje dalyje pateikiami rezultatai gauti apklausus iš viso 57 ekspertus.

3. Antrinio tyrimo ir apklausų rezultatai

3.1 Senjorų dalyvavimas bendrai kuriant senatvei draugišką aplinką

3.1.1 Naujausi tyrimai

Austrijoje nerasta bemaž jokių mokslinių straipsnių apie senėjimui palankios aplinkos bendrą kūrimą kartu su senjorais. Tačiau vienas mokslinis straipsnis yra skirtas temai „Lyčių lygybės paisantis valdymas transporto ir mobilumo srityje“ (Jauk, 2005) ir analizuoja visuomenės dalyvavimo struktūras ir kultūrą. Nekalbant apie egzistuojančius reikšmingus skirtumus tarp vyrų ir moterų, tyrimas rodo, kad į vyresnius piliečius arba imigrantus kaip jų gyvenamosios aplinkos ekspertus vargu ar atsižvelgiama imantis bendro kūrimo uždavinių ir skatinant pilietinį dalyvavimą.

Dar vienas kitas taikomas tyrimas nagrinėjo dalyvaujamosios miestų plėtros, senatvei draugiškos aplinkos kūrimo ir piliečių įtraukimo į planavimą problemas. Pavyzdžiui, vadove „Dalyvavimas ateities kūrime“ (Oberösterreichische Zukunftsakademie, 2016) aprašyti šie penki į ateitį orientuotos dalyvavimo kultūros principai:

- dalyvavimas ankstyvuoju etapu;
- lengvai įgyvendinamos galimybės dalyvauti;
- skirtingi dalyvavimo metodai ir sąranga;
- atviras, viešas ir žiniasklaidos nušviečiamas dalyvavimo procesų įgyvendinimas;
- į dialogą orientuotas įgyvendinimas.

Tokiuose leidiniuose kaip „Piliečių dalyvavimo nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu vadovas“ (Amt der Vorarlberger Landesregierung, 2010), taip pat vadove „Dalyvavimas kartu plėtojant miestą“ (Magistratsabteilung 18 – Stadtentwicklung und Stadtplanung, 2012) pateikiama keletas įdomių metodų ir priemonių bendro kūrimo ir dalyvavimo procesams įgyvendinti.

Savanoriško įsipareigojimo ir apskritai pilietinio aktyvumo koncepcijos buvo plačiai aptartos *Vokietijoje* atliktame tyime. Ypač pastarojo meto leidiniuose aktyvus dalyvavimas ir pilietiškumas yra laikomi veiksniais, kurie turi esminės reikšmės savivaldybėms ir miestams, taip pat plačiajai visuomenei. Pavyzdžiui, Elisabeth Heite nurodo, kad visuomenei ypatingai reikalingas vyresnių žmonių įsipareigojimas (Heite, 2012). Nepaisant to, bendro kūrimo koncepciją vis dar reikia tobulinti. 2002 metais Hartmut Brocke pabrėžė, kad menkas pripažinimo laipsnis šioje srityje varžo arba neleidžia sėkmingai įgyvendinti bandomųjų projektų. Be to, jis atkreipia dėmesį į bendro kūrimo koncepcijos nulemtą paradigminį poslinkį, nes ši koncepcija numato skirtingas dalyvavimo formas (Brocke, 2002 ir 2003). Bertelsmann fondo 2015 metais paskelbto tyrimo „Bendro kūrimo pavyzdžiai Vokietijoje“ rezultatai panašūs: koncepcija nėra laikoma visiškai nauja, bet ši sąvoka, skirtingai nei anglosaksų šalyse, yra retai vartojama ir vis dar menkai žinoma plačiuoju mastu, išskyrus sveikatos apsaugos ir socialinių mokslų sektorius (Löffler ir kt., 2015).

Apskritai tyrimas aiškiai įvardija ir aptaria demografinės kaitos iššūkius ir problemas. Pabrėžiamas vyresnių žmonių kaip piliečių ir savanorių dalyvavimo potencialas. Autorių nuomone, vyresnių žmonių dalyvavimo potencialą, deja neišnaudotą, lemia geresnė senjorų sveikatos būklė, taip pat pastarojo meto techninės naujovės ir kiti patobulinimai, teikiantys galimybę visiems gyventojams, ir konkrečiai vyresniems žmonėms, naudoti įvairias dalyvavimo ir atstovavimo formas. Nors bendras kūrimas yra tokia koncepcija, kuri dar nebuvo plačiai iširta ar išbandyta mokslo diskurse, pabrėžiami ryžtingesnio piliečių, tarp jų ir vyresnio amžiaus gyventojų dalyvavimo privalumai. Tai ypač tinka kalbant apie prieinamumo aspektą ir konkretų gyvenamosios aplinkos formavimą (Löffler ir kt., 2015).

Italijoje bendro kūrimo tyrimai atliekami tik labai nedaugelyje akademinų centrų. Paolo Venturi teigia, kad dalijimosi ekonomikos modeliai reikalauja bendro kūrimo teikiant socialines paslaugas, o dalyvaujamoji demokratija turi kilti „iš apačios į viršų“. Tam, kad naujos gerovės politikos programos būtų įtikimos, jos turi būti grindžiamos piliečių poreikiais. Institucijos turi suteikti sąlygas, kuriomis naudodamiesi piliečiai galėtų pasisakyti ir taip daryti poveikį viešo sprendimų priėmimo procesams (Venturi, 2014). Milano „Cariplo“ fondas – vienas iš didžiausių pasaulyje bankų fondų – finansuoja bendro gerovės kūrimo programas.

Lietuvoje neaptikta jokių mokslinių tyrimų, specialiai nagrinėjančių senatvei draugiškus miestus arba aplinką. Keliuose straipsniuose, skirtuose visuomenės dalyvavimui urbanistinio planavimo procesuose ir tvaraus vystymo strateginiam planavimui, pažymima, kad „Lietuvoje visuomenės indėlis į urbanistinio planavimo ir miestų projektavimo procesus yra griežtai procedūriškai reglamentuotas ir formalus“, ir raginama „mokyti iš veiksmingų pavyzdžių daugelyje užsienio šalių ir kūrybiškai pritaikyti juos siekiant optimizuoti ilgalaikio Lietuvos urbanistinio planavimo sistemą“. Tačiau urbanistinio planavimo tyrinėtojai taip pat aiškina, kad „nuoseklesniam vietos gyventojų dalyvavimui planavimo procesuose šiuo metu neparanki ir pati šalies teritorinė sąskaida – planuojami teritoriniai vienetai yra arba labai stambūs (apskritys, rajonai), arba per smulkūs (privatūs sklypai ar nedidelės jų grupės)“ (Cirtautas, 2011).

Darnaus judumo mieste planai Lietuvoje pradėti rengti visai neseniai; DJMPR gaires Susisiekimo ministerija patvirtino 2015 m. kovo mėn. Nors vyresnio amžiaus asmenys nėra atskirai išskiriami, transporto sistemos visuotinimas yra apibrėžiamas kaip transporto infrastruktūros planavimas, projektavimas ar rekonstravimas, siekiant ją pritaikyti visų asmenų, nepriklausomai nuo jų fizinės būklės, poreikiams. Į ekspertų apklausai skirtą klausimyną taip pat įeina klausimas apie piliečių dalyvavimą rengiant judumo mieste planus. Ekspertai teigiamai atsiliepia apie piliečių dalyvavimą, o tinkamiausios dalyvavimo formos, jų požiūriu, yra susitikimai, vietos veiklos grupės ir e. valdžios priemonių naudojimas.

Vyresnio amžiaus asmenys kaip specifinė grupė buvo išskirti tyrime, nagrinėjančiame vyresnio amžiaus kaimo žmonių nuostatas dėl viešųjų paslaugų teikimo. Buvo tiriamos penkios viešųjų paslaugų sritys: transporto, socialinių paslaugų, šeimos gydytojo prieinamumo, kultūros ir asmens saugumo. Mobilumas / transporto paslaugos buvo įvertintos prasčiausiai (Kuliešis, Pareigienė, 2014).

Monografijoje apie gyventojų dalyvavimą užtikrinant saugumą bendruomenėse teigiama, kad dauguma vyresnio amžiaus asmenų turi menkesnius ekonominius išteklius, mažesnę socialinę

galią ir yra labiau pažeidžiami, nes yra pasyvūs stebėtojai, o ne aktyvūs dalyviai. Diskutavimo įgūdžių stoka taip pat apriboja dalyvavimą, kuris pasireiškia tik paskalų skleidimu, užuot ieškojus konstruktyvaus dialogo ir problemos sprendimų (Nikartas, 2014). Naudojant raktinį žodį „bendras kūrimas“, rasta straipsnių, skirtų piliečių įsitraukimui į viešųjų paslaugų kokybės gerinimo procesą. Nors vyresnio amžiaus žmonės nėra specialiai išskiriami, autoriai pabrėžia tris esminius piliečių dalyvavimo bendro kūrimo procesuose veiksnius: kliento vaidmens aiškumą, gebėjimą dalyvauti ir motyvaciją.

Olandijoje Socialinio vystymo žinių centras „Movisie“ apibrėžia dalyvavimą, taria, kas yra dalyvavimas, kas ir kokiais būdais dalyvauja ir kodėl turėtų būti remiamas piliečių dalyvavimas (Movisie, 2010). Tyrimas taip pat supažindina su gerųjų praktikų pavyzdžiais, įskaitant aktyviai įsitraukusių vyresnio amžiaus piliečių ir klientų pavyzdžius. Brėžiamas skirtumas tarp dalyvavimo socialiniame gyvenime, dalyvavimo darbo rinkoje, klientų dalyvavimo (globa ir socialinė parama) ir dalyvavimo vykdančią politiką.

Interneto svetainėje www.age-friendlynederland.nl pateikiama naudinga informacija ir praktinių pavyzdžių, susijusių su „senatvei draugiškos aplinkos“ problematikos naujienomis. Tačiau, kuriant ar plėtojant senatvei draugišką aplinką, dar nėra visuotinai įprasta įsiklausyti į vyresnius žmones ir pasisemti jų patirties. Tyrimas leido labai daug sužinoti apie kliūtis ir sprendimus, kuriais siekiama miestą ar rajoną padaryti „palankesnį ir prieinamesnį“. Kita vertus, vietiniu mastu nėra daug pavyzdžių, liudijančių, kad vyresni žmonės iš tikrųjų yra bendrai kuriantys arba bendrai gaminantys šio proceso dalyviai.

Cammelbeeck (2013) paprašė viename mieste gyvenančių 437 vyresnių žmonių išvardyti ir apibūdinti kliūtis, su kuriomis jiems tenka susidurti išėjus iš namų. Rezultatai tapo Projektavimo principų knygos (2013) pagrindu, ir šią knygą gali naudoti miesto dizaineriai, vietos valdininkai ir architektai. Neseniai buvo išleista disertacija, nagrinėjanti sveikatos, vaikščiojimo bei gyvenamosios aplinkos sąryšį ir pagrįsta ELANE ir SHARE tyrimų duomenimis (Astrid Schop-Etman, 2017). Taip pat rasta kitų pavyzdžių, kai vyresnių žmonių klausinėta apie jų patirtį, gyvenimą ar mąstyseną (pvz., Korbee, S. ir Koster, L., 2014), bet nebuvo pavyzdžių apie vyresnius žmones, inicijavusius arba dalyvavusius prieinamesnės ir palankesnės gyvenamosios aplinkos plėtros ar kūrimo procesuose.

Į vyresnių žmonių mobilumą žvelgiama iš skirtingų perspektyvų – eismo ir transporto. Vyresni žmonės naudojami skirtingų rūšių transportu: automobiliais, dviračiais ir viešuoju transportu, bet jie gali judėti ir neįgaliojo vežimėlyje, su riedančia vaikštyne arba triračiuose motoroleriuose. Tokios nacionalinės kampanijos kaip „Blijf Veilig Mobiel“ informuoja vyresnius žmones apie saugius keliavimo būdus ir didinamas informuotumas (ANBO ir Crow Utrecht, 2011). Tokios organizacijos kaip Fietzersbond (dviratininkų sąjunga) arba ROCOV (viešasis transportas) atstovauja vartotojų interesams ir prireikus paduoda skundus, užsiima eismo tyrimais ir inicijuoja vyresniems žmonėms skirtus projektus bei veiklą (pavyzdžiui, moko važinėti dviračiais, rengia informacinius susitikimus).

Mobilumas namuose yra antroji mobilumo klausimų svarstymo kryptis. Tokių priemonių bei paslaugų pavyzdžiai – griuvimų prevencija, saugos priemonės namuose ir netoli namų teikiama parama. Skirtingi „gyvenimo sąlygų stebėsenos“ tyrimai atskleidė savarankiškai savo namuose

gyvenančių vyresnių žmonių, kuriems ateityje gali iškilti judėjimo sunkumų, pageidavimus dėl gyvenimo namuose sąlygų, pvz., ataskaita, kurią parengė vyresnių žmonių organizacijos – ANBO (2012). Tai buvo naujoviškų projektų, įtraukiančių vyresnius žmones, kuriems vadovautų kvalifikuoti „gyvenimo sąlygų instruktoriai“ – daugiausia vyresnio amžiaus savanoriai, atspirties taškas, kad per pokalbius paaiškėtų jų pageidavimai ir svajonės, susijusios su gyvenimo namuose sąlygomis, pavyzdžiui, „saugus gyvenimas, demencijai palankus būstas ir visam gyvenimui tinkami namai“.

Kalbant apie tyrimų *kitose šalyse* rezultatus, reikia paminėti Osborne ir Strockosch sukurtą viešųjų paslaugų bendro kūrimo supratimo teoriją. Čia derinamos ir viešojo administravimo, ir paslaugų valdymo teorijų įžvalgos, siekiant parengti naujovišką bendro kūrimo tipologiją. Taip išaiškinamas bendro kūrimo vaidmuo operatyviu ir strateginiu lygiais, taip pat jo potencialas, galintis lemti viešąsias paslaugas transformuojančius pokyčius. Šitoks bendro kūrimo interpretavimas pagrindžia galimybę tirti įvairiausias anksčiau neišskirtus bendro kūrimo aspektus (Osborne ir Strockosch, 2013). Fledderus ir kt. nurodo, kad klientų dalyvavimas teikiant viešąsias paslaugas, kaip manoma, stiprina pasitikėjimą. Tačiau ši tema nėra ištirta tiek, kad įrodytų tai, kas šiuo metu yra tik prielaida (Fledderus ir kt., 2013).

3.1.2 Politinių diskusijų klausimai

Austrijoje dvi nacionalinės strategijos pabrėžia aktyvaus pilietiškumo ir apskritai vyresnių žmonių dalyvavimo svarbą. Pirma, tarp Austrijos sveikatos politikos (Bundesministerium für Gesundheit, 2015) tikslų yra ir tikslas suteikti vyresniems žmonėms galimybę aktyviai prisidėti prie jų gyvenamosios aplinkos bendro vystymo ir bendro kūrimo ir dalyvauti priimant sprendimus, kurie turi įtakos jų gyvenimo sąlygoms, skatina jų sveiką senėjimą. Tačiau nepaminėtos jokios konkrečios priemonės ir veiksmai šiam tikslui pasiekti. Priemonės daugiausia yra orientuotos į įvairių politikos sričių atstovų dialogą, taip siekiant nustatyti bendrą aktyvaus senėjimo ir pritaikyto būsto strategiją. Antra, „Federacinis planas senjorėms ir senjorams“ (Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz, 2013), be kita ko, rekomenduoja remti vyresnių žmonių dalyvavimą socialiniame ir politiniame gyvenime. Į konkrečias rekomendacijas įeina senjorų asociacijos dalyvavimo politiniame gyvenime pakartotinis įvertinimas, kitų tikslinių grupių, pavyzdžiui, specialiųjų poreikių turinčių vyresnių žmonių, įtraukimas, vyresnių žmonių motyvavimas įsitraukti į savanorišką veiklą, taip pat atitinkami savanoriškų įsipareigojimų pagrindai. Ir čia vyresni žmonės nėra aiškiai paminėti kaip savo gyvenamosios aplinkos ekspertai.

Žvelgiant iš bendro kūrimo perspektyvos, galima pastebėti regioniniu lygiu (Vienoje) vykstantį poslinkį nuo „veiklos dėl kažko“ link „veiklos su kažkuo“. Vienos savivaldybė įsteigė pilietinio dalyvavimo paslaugų centrą, veikiantį kaip informacijos centras: viena vertus – piliečių atsiliepimai persiunčiami į atsakingus savivaldybės departamentus, kita vertus – paslaugų centras informuoja apie planus ir iniciatyvas miesto plėtros srityje. Taigi, centras veikia kaip svarbi jungtis tarp Vienos savivaldybės ir piliečių. Be to, savivaldybė (MA21 – miesto planavimas ir zonų nustatymas, 2016) šiuo metu rengia bendrąjį dalyvavimo planą. Siekiama pagerinti piliečių, savivaldybės, politikos ir projektų iniciatorių bendravimą ir bendradarbiavimą. Planas

taip pat apima piliečių dalyvavimo planavimo procesuose pagrindus ir apibrėžia pagrindines tikslines grupes, į kurias turi būti atsižvelgiama: dabartinius gyventojus, specialistus ir būsimus gyventojus.

Jau 2007 metais *Vokietijos* vyriausybė teigė, kad „šiandien būtina reikia įsipareigojimo iš vyresnių žmonių pusės. Tai pasakytina ne tik apie privatų sektorių, bet ir apie tas sritis, kur vyriausybės veikla tampa ribota arba kur ji neturėtų kištis“ (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2007). Naujoviškų aktyvių piliečių įtraukimo formų svarbą atspindi 2016 m. lapkričio mėn. paskelbta 7-oji senjorų ataskaita. Reikia stiprinti ir plėtoti subsidiarumo principą, pagal kurį stambesnis visuomenės ar vyriausybės subjektas imasi veiksmų, reglamentuoja, kontroliuoja ar pagelbėja, tik jei smulkesnis subjektas nėra pajėgus veikti pats. Parama savitarpio pagalbai turi būti pirmutinis principas, aukštesnio lygio valdžios institucijai imantis veiksmų (Deutscher Bundestag, 2016). Vietiniu lygiu galima aptikti įvairių finansavimo projektų ir iniciatyvų, kurie buvo kardinaliai pritaikyti specifiniams savivaldybių, apskričių ir jų piliečių poreikiams. Senjorų tarybos yra *Vokietijai* būdinga ypatybė, palankiai veikianti senjorų dalyvavimą savivaldoje (išsamiau žr. 3.1.3 skyriuje).

Apibendrinant galima teigti, kad *Vokietijoje* pilietiški ir savanoriški įsipareigojimai yra pripažįstami visais politiniais lygmenimis. Demografinės kaitos iššūkius, įskaitant būtinybę projektuoti visoms amžiaus grupėms pritaikytas viešąsias erdves ir aplinką, atspindi politinių programų ir priemonių įvairovė. Bendro kūrimo koncepcija nėra vyraujanti politinių diskursų tema, bet įgyja vis daugiau svarbos, ypač pastaraisiais metais.

Italijoje bendras kūrimas kaip toks kol kas dar nėra tapęs politinių diskusijų objektu. Veikiau imamasi tokių klausimų kaip „vyresniems žmonėms palanki politika“, „aktyvus senėjimas“, „aktyvus senjorų pilietiškumas“ arba „senjorams palankios mobilumo galimybės“. Šie klausimai aptariami daugiausia iš vietos perspektyvos, nes sprendimų priėmimas priklauso regionų ir vietos valdžios kompetencijai. Nacionalinės darbo ir socialinės politikos ministerijos naujoje interneto svetainėje, „temų ir prioritetų“ rubrikoje vyresnių žmonių problemos nėra minimos (<http://www.lavoro.gov.it/temi-e-priorita/Pagine/default.aspx>).

PSO iniciatyva įsteigtame Senatvei draugiškų miestų ir bendruomenių pasauliniame tinkle yra du Italijos miestai – Imperija ir Udine. Imperijoje 2016 metais buvo surengti darbo su kompiuteriu užsiėmimai, vaidybos užsiėmimai bei mankštos užsiėmimai ir suburtos vaikščiojimo grupės. Buvo skatinama dalyvauti savanoriškos veiklos projektuose, kad vyresni žmonės galėtų kuo aktyviau gyventi šį savo gyvenimo etapą. Udinėje buvo pasiryžta įtraukti priemones ir veiklą į sisteminę ir strateginę politiką, skirtą vyresnių žmonių sveikam senėjimui skatinti ir jų poreikiams geriau tenkinti. Kaip prioritetą imant vyresnio amžiaus grupę, buvo derinami skirtingi būdai informuotumui apie demografinį senėjimą didinti. Be kita ko, buvo sudarytas senjorų pasiskirstymo miesto teritorijoje žemėlapis, kuris buvo sugretintas su viešųjų paslaugų, sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų teikimo žemėlapiu (pavyzdžiui, bendrosios praktikos gydytojų kabinetų, pašto skyrių, laisvalaikio leidimo vietų, dienos centrų, vaistinių, viešojo transporto stotelių ir kt.), taip suprojektuojant urbanizuotos aplinkos „sveikatos žemėlapius“. Be to, Udinėje buvo inicijuotas „Vankuverio protokolas“, kuriuo vadovaujantis piliečių, slaugytojų ir paslaugų teikėjų buvo prašoma įvertinti senatvei palankaus miesto savybes pagal aštuonias skirtingas kategorijas ir iškelti pasiūlymus, ką būtų galima pagerinti.

Prieš dvejus metus *Lietuvoje* buvo patvirtintas vyresnio amžiaus asmenų motyvavimo ir savanoriškos veiklos skatinimo 2016–2020 m. veiksmų planas. Pagrindinės remiamos veiklos rūšys yra įsitraukimas į savanorišką veiklą; konsultavimas, motyvavimas ir savivertės didinimas; bendrųjų kompetencijų, socialinių bei pilietinių kompetencijų ugdymas ir mokėjimas mokytis (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2015). Vidaus reikalų ministerijos rekomendacijose Švietimo ir mokslo ministerijai dėl ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programų teigiama, kad šiuolaikinė demokratinė visuomenė yra aktyvių narių visuomenė. Demokratijos negalima įgyvendinti nesikonsultuojant su gyventojais, piliečių neįtraukus į valdymo ir sprendimų priėmimo procesus. Ministerija ragina plėtoti aktyvesnio gyventojų dalyvavimo tvarkant viešuosius reikalus galimybių tyrimus ir siūlyti priemones, kaip padaryti visuomenės dalyvavimą aktyvesnį ir efektyvesnį (Vidaus reikalų ministerija, 2016).

Esama įstatymų, formalių struktūrų ir procedūrų, skirtų įtraukti piliečius (neišskiriant vyresnio amžiaus asmenų kaip specifinės grupės) į viešą sprendimų priėmimą; tačiau formalių veiksmų įgyvendinimas priklauso nuo vietos valdžios institucijų, seniūnijų ir vietos bendruomenių. Vyresnio amžiaus asmenys atstovaujami ir įtraukiami tarpininkaujant viešosioms organizacijoms, pavyzdžiui, neseniai įsteigta visuomeninei komisijai „Draugiškas senatvei miestas“ Vilniuje arba Senjorų tarybai Kaune. Nepaisant to, pilietinio aktyvumo koeficientas Lietuvoje yra labai mažas: atsižvelgiant į pasitikėjimo valstybės ir savivaldos institucijomis ir aptarnavimo kokybės vertinimo tyrimo rezultatus, 83 proc. gyventojų nėra pareiškę nuomonės sprendžiant jiems svarbius rūpimus klausimus (UAB „RAIT“, 2015). Viena vertus, piliečiai nesinaudoja savo teisėmis dalyvauti priimant sprendimus, kita vertus, savivaldybės neinicijuoja arba nekuria patrauklių priemonių jiems įtraukti. Nėra ankstyvo įsitraukimo kuriant paslaugas arba priimant sprendimus kultūros, o pilietiniai veiksmai pasireiškia skundais ir peticijomis, t. y. reaktyviu atsaku į netinkamus sprendimus.

Olandijoje dalyvavimo apibrėžtys, tyrimai bei ataskaitos ir diskusijos apie vadinamąją Nyderlandų „dalyvavimo visuomenę“ yra glaudžiai susijusios su nesenu pereinamuoju decentralizacijos procesu, perkeliančiu nacionalinės vyriausybės atsakomybę vietos valdžios institucijoms pagal Socialinės paramos įstatymą (Wmo, įgyvendinamas nuo 2007 metų). Wmo įstatymas įpareigoja vietos valdžios institucijas suteikti piliečiams ir kitoms suinteresuotosioms šalims galimybę dalyvauti formuluojant politiką pagal Wmo. Tai atliekama keletu būdų, įskaitant dalyvavimą „Wmo tarybose“. 2011 metais praktiškai visose savivaldybėse buvo po Wmo tarybą arba panašų organą. Aštuoniose savivaldybėse, kuriose 2012 metais buvo atliktas kokybinis tyrimas, išryškėjo tendencija, kad Wmo taryboms suteikiama tik grynai patariamoji funkcija interesų ginamosios funkcijos sąskaita. Šis tyrimas ir daugybėje Wmo tarybų sukaupta patirtis rodo, kad kai kurioms Wmo tikslinėms grupėms interesus ginti sekasi geriau, kitoms – prasčiau. Fizinę negalią turinčių žmonių, pažeidžiamų vyresnio amžiaus asmenų, neformalių slaugytojų ir savanorių interesų ypač deramai paisoma daugumoje savivaldybių, kur veikia Wmo tarybos (Plėtojant socialinę paramą: Nyderlandų Socialinės paramos įstatymo (Wmo) įvertinimas (Wmo) 2010–2012 m., SCP, 2014).

Šiuo metu Olandijoje aptariamos dvi pilietinio dalyvavimo tendencijos: savarankiškų piliečių dalyvavimas ir politikai poveikį darantis dalyvavimas. Pirmasis nurodo į tokias dalyvavimo

formas, į kurias daugiausia įsitraukia ką nors savarankiškai veikiantys žmonės, pavyzdžiui, palaikantys švarą savo rajone arba teikiantys kokią nors paslaugą ar besirūpinantys patogumais. Antrasis susijęs su poveikio darymu viešo ar privataus subjekto politikai, pavyzdžiui, balsuojant, užsiimant lobistine veikla arba naudojantis teise į viešą konsultavimą ir dalyvavimą priimant sprendimus. Dabartinė Nyderlandų vyriausybės politika ypač orientuota į savarankiškų piliečių dalyvavimo rėmimą. Politikai poveikį darantis pilietinis dalyvavimas nebeturi tokios aukštos pozicijos politinėje darbotvarkėje; „viešas konsultavimas ir dalyvavimas priimant sprendimus“ jau seniai nekelia ginčų ir iš esmės yra tapęs ne daugiau kaip procedūra, o apie referendumus ir balsavimo sistemas diskutuojama nedaug. Vis dėl to, vietiniu lygiu atliekama nemažai eksperimentų, kuriais siekiama suteikti piliečiams daugiau galimybių įtakoti politiką (SCP, 2014).

Iki 2019 metų bus įgyvendintas Aplinkos įstatymas, kuris, kaip ir Wmo, numato decentralizacijos procesą, perkeltantį atsakomybę iš nacionaliniu lygiu veikiančių institucijų regionų ir vietos valdžios institucijoms. Vietos ir regionų valdžios institucijoms reikia rengtis šiam naujam įstatymui. Iki 2018 metų jos turi būti parengusios savo poziciją aplinkos klausimais, įskaitant transportą, mobilumą ir būdus, kaip tai įgyvendinti savo rajonuose. Provincijos ir vietos valdžios institucijos, politikos formuotojai, remiami žinių centrų („Platform31“, CROW, ROCOV), organizacijos, bendrovės ir piliečiai yra įtraukiami į procesą ir dalyvauja diskusijose.

3.1.3 Naujoviški projektai ir iniciatyvos

Yra įvairių būdų stiprinti bendro kūrimo procesus ir įtraukti vyresnius žmones į senėjimui palankių priemonių modeliavimą ir įgyvendinimą.

Ekskursijos ar pasivaikščiojimai su gidu – labai populiarus būdas viešosioms erdvėms pažinti ir pasidalyti įspūdžiais vietoje. Paprastai gidai parengia ir organizuoja ekskursijas ir vedžioja dalyvius po apibrėžtas teritorijas (pvz., miesto rajoną, senjorų centro apylinkę, geležinkelio stotį).

Kito tipo bendro kūrimo projektuose vyresnio amžiaus piliečiai imasi atsakomybės tyrinėti savo gyvenamąją aplinką. Naudotojų įtraukimas būna skirtingų lygių: pradedant vyresniais žmonėmis kaip konsultacinių komitetų nariais arba vyresniais žmonėmis kaip partneriais tyrėjais ir baigiant visiškai naudotojų kontroliuojamu arba naudotojų vadovaujamu tyrimu. Naudotojų kontroliuojamo arba naudotojų vadovaujamo tyrimo procese vyresnio amžiaus piliečiai patys sprendžia dėl tyrimo klausimų, metodų (pvz., apklausų, tikslinių diskusijų grupių, dalyvaujamosios fotografijos, bendruomenės kartografijos, pokalbių pėsčiomis) ir atlieka tyrimą. Paskui su išvadomis supažindinamos atitinkamos organizacijos ir (ar) suinteresuotosios šalys. Naudotojų kontroliuojamas arba naudotojų vadovaujamas tyrimas yra ypač svarbus negalios tyrimuose ir socialinės rūpybos kontekste.

Bendravimas akivaizdžiai yra visų bendro kūrimo procesų kertinis akmuo. Vis dėlto mes manome, kad aiškiai į mokymo ir (ar) bendravimo nuostatas orientuoti bendro kūrimo procesai gali būti labai aktualūs sprendžiant senatvei draugiškos aplinkos problemą. Šio tipo projektuose vyresnio amžiaus piliečiai ar klientai išsako savo požiūrius ir pasidalija savo žiniomis su suinteresuotosiomis šalimis ir (ar) organizacijomis, svarbiomis senatvei draugiškos aplinkos kontekste, pavyzdžiui, transporto bendrovėmis, savivaldybėmis, paslaugų teikėjais, taip pat

architektūros, planavimo ar dizaino specialybių studentais. Senjorai mokytojai jau dabar yra populiarūs tokiose srityse kaip savanorystė, kartų bendravimo projektai ar kultūrinis švietimas.

Be to, vyresnio amžiaus asmenys sistemingai remia organizacijas ir savivaldybes modeliuojant ir kuriant paslaugas ar priemones. Jie yra vyresnio amžiaus klientų ar piliečių kontaktiniai asmenys: renka jų atsiliepimus, padeda rengti leidinius, planuoja projektus arba moko kitus vyresnius žmones. Pagaliau ne mažiau svarbu yra tai, kad vyresnio amžiaus piliečiai ar klientai tiesiogiai įsikiša siekdami kurti senatvei draugišką aplinką. Šio tipo bendro kūrimo proceso pavyzdžiai gali būti miesto sodininkystės iniciatyvos, kuriomis siekiama pagerinti viešųjų erdvių kokybę, taip pat renginiai (pvz., konferencijos, parodos), skirti senatvei draugiškos aplinkos problemoms.

Nemažai projektų pavyzdžių išryškina, ar bendro kūrimo koncepcija yra įgyvendinama ją tik numanant, ar aiškiai formuluojant. Pagal turinį projektus galima suskirstyti į senėjimo politikos priemonių kūrimą, dalyvavimo socialiniame gyvenime skatinimą ir senjorų mobilumo gerinimą.

1. Senėjimo politikos priemonių kūrimas

Bendro kūrimo projektų ir iniciatyvų, kuriuose senjorai turi tiesioginės įtakos senėjimo politikos priemonėms, pavyzdžiai:

Seniorenbeiräte (senjorų tarybos) Vokietijos savivaldybėse	
Veikla	Senjorų tarybos yra patariamieji organai, veikiantys vietiniu, regioniniu ar nacionaliniu lygiu ir atstovaujantys vyresnių žmonių atskirų grupių interesams politiniame procese. Apskritai tarybų atsakomybė apima klausimus, susijusius su skirtingų kartų ir sveikatos priežiūros problemomis – jų nuomonė išklausiama prieš priimant sprendimą savivaldybės taryboje, rajono taryboje arba žemės parlamente, Taryboms dažnai suteikiama teisė dalyvauti atitinkamų tarybų posėdžių komitetuose, įskaitant teisę balsuoti. Senjorų tarybų nariai taip pat veikia kaip projektų ar iniciatyvų iniciatoriai arba bent jau yra jų dalyviai; ir praktikuojantys teisininkai, ir politinių sprendimų priėmėjai juos laiko svarbiausiais partneriais ir varomąja jėga.
Šaltinis	https://de.wikipedia.org/wiki/Seniorenrat

Roma ascolta Roma (it. „Roma klauso Romos“)	
Veikla	Šios priemonės ėmėsi Romos miesto valdžia. 2017 metais, įtraukiant vyresnio amžiaus piliečius, buvo pradėtas įsiklausymo „iš apačios į viršų“ procesas, kuriuo siekiama parengti „Miesto socialinį planą“, skatinti projektus, pagrįstus piliečių išreikštais poreikiais.
Šaltinis	http://newsgo.it/2017/01/sociale-raggi-baldassarre-presentano-progetto-roma-ascolta-roma/

ASP Bologna – Bolonijos socialinės politikos viešoji bendrovė	
Veikla	CCSA, <i>Comitato Consultivo dei Servizi per gli Anziani</i> (Vyresnių žmonių paslaugų konsultacinis komitetas), įsteigtas 2016 metų pabaigoje ir sudarytas iš 25 senjorų ir jų artimųjų, atstovaujančių pagrindinėms miesto nevyriausybinėms organizacijoms dėl senjorų teisių, įsitraukė į ASP sprendimų priėmimo procesus.

Šaltinis	http://www.aspbologna.it/index.php/sostegno-agli-anziani/2182-definito-il-nuovo-regolamento-del-futuro-comitato-consultivo-servizi-anziani-di-asp
----------	---

Bendraamžių apklausos vykdant projektą „65+“

Veikla	Projektas „65+“ skirtas vyresnio amžiaus piliečių dalyvavimui stiprinti modeliuojant paslaugų teikimą dviejose savivaldybėse Forarlbergo regione (Austrijoje). Siekiant išsiaiškinti vyresnio amžiaus piliečių požiūrius, poreikius ir pageidavimus, projekto pradžioje pačių vyresnio amžiaus piliečių buvo atliktas reprezentatyvus tyrimas. 60 vyresnių vyrų ir moterų buvo išmokyti atlikti savo bendraamžių apklausas ir atliko 350 apklausų savo bendruomenėse.
Šaltinis	Pokalbis su Dorothee Glöckle, 2016 m. spalio mėn.

Lankymo namuose paslauga Vienoje

Veikla	Labai sėkminga iniciatyva yra „Wiener Sozialdienste“ (Vienos socialinių paslaugų asociacijos) teikiama lankymo namuose paslauga. Ši paslauga 75 metų ir vyresniems žmonėms teikiama jau 40 metų. Išmokyti lankytojai (daugiausia vyresni žmonės) lanko šia paslauga suinteresuotus žmones namuose ir perduoda informaciją apie galimas paslaugas ir pasiūlymus. Be to, jie renka informaciją apie tų žmonių sveikatos būklę, poreikius, interesus ir atsiliepimus apie jų gyvenamąją aplinką. Informavimo paslauga pasiekia maždaug 25 proc. tikslinės grupės. Visi atsiliepimai per mėnesinius susirinkimus aptariami su vietos suinteresuotosiomis šalimis ir valdžios institucijomis, pavyzdžiui, senjorų atstovais ir rajonų lyderiais.
Šaltinis	Wiener Sozialdienste, E4

„Darbotvarkės 21“ grupė „Begegnung im Freihausviertel“ („Susitikimas Freihaus kvartale“)

Veikla	Darbotvarkės grupė veikia ketvirtajame Vienos rajone. Ją daugiausia sudaro vyresnio amžiaus piliečiai, suinteresuoti gyvenimo rajone kokybe. Grupė inicijavo ir vedė įvairius renginius ir projektus, tarp jų – pasivaikščiojimus po rajoną renkant vyresnio amžiaus piliečių ir vaikų nuomones apie viešųjų erdvių palankumą visoms amžiaus grupėms. Grupė taip pat inicijavo miesto sodininkystės projektą, siekdama pagerinti vieno skvero būklę. Nelygu, koks yra projektas ar iniciatyva, grupė bendradarbiauja su skirtingomis suinteresuotosiomis šalimis (pvz., interesų grupėmis, savivaldybe, mokyklomis, žiniasklaida).
Šaltinis	Agendagruppe, 2012

Seniūnaičio žinynas, išleistas Lietuvos vidaus reikalų ministerijos

Veikla	Į seniūnijų seniūnaičiams skirtą praktinį žinyną, kuriame aptartos svarbiausios vietos bendruomenėms problemos, įeina specialus skyrius, skirtas gyventojų dalyvavimui priimant sprendimus vietos lygiu.
Šaltinis	https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veikla/Veiklos%20sritis/Vietos%20savivalda/Seniunaicio_zinynas_2015.pdf

Senėjimas svetimoje vietoje (<i>Oud worden als import</i>)	
Veikla	Overeiselio provincijoje, Zvolės miesto rajone gyvenantys vyresni žmonės neseniai inicijavo tyrimą tema „Senėjimas svetimoje vietoje: kaip su tuo susitvarkyti?“ Ką reikia pasenti gyvenant toje vietoje, į kurią persikėlėte prieš 20–30 metų, bet kurioje neužaugote? Dauguma žmonių gyvena kuo puikiau įsikūrę ir vis tiek, net ir po 20–30 metų, jaučiasi esą „svetimkūniai“. Kaip tai išgyvena vyresni žmonės? Kokias galimybes ir apribojimus jie mato? Šis tyrimų projektas – tai vyresnių žmonių eksperimentas imtis iniciatyvos ir patiems atlikti tyrimą. Kaip tai vyksta ir ko gali gauti ir išmokti iš šio tyrimo vyresni žmonės, studentai ir mokslininkai? Bendro tyrimo projektą remia „Denktank 60+ Noord“ ir Vindesheimo taikomųjų mokslų universiteto „O & O“ (vyresnių žmonių ir švietimo) grupė.
Šaltinis	https://drimble.nl/bedrijf/haren/k52665879/stichting-denktank-60-noord.html
Vyresni žmonės fotografuoja savo aplinką	
Veikla	Vyresni žmonės pakviečiami fotografuoti tinkamumo gyventi sąlygas jų kaimuose. Jų užduotis: „Padaryti 24 situacijų nuotraukas, atspindinčias gyvenimą jūsų kaime ir buvimą jo gyventojų“. Šį vyresnių žmonių organizacijos „UniekBO“ projektą, vykdomą bendradarbiaujant su socialinės rūpybos organizacija ir žinių centru NIZW, paskatino idėja įtraukti vyresnius žmones į tinkamumo gyventi ir paslaugų prieinamumo kai kuriuose mažuose Brabanto provincijos kaimuose įvertinimo procesą. Į grupę įsijungę visi (17) „mėgėjai fotografai“ buvo individualiai apklausiami ir pakviesti į rotušę kartu aptarti aplinkos tinkamumą gyventi ir pasidalyti savo nuotraukomis bei nuomonėmis su kitais dalyviais.
Šaltinis	‘t Kempisch contact, 2002. In: Hoe wij senioren willen leven en wonen, Handleiding VPM, Sannen ir kt., 2002

2. Dalyvavimo socialiniame gyvenime puoselėjimas

Aktyvus senėjimas, dalyvavimas socialiniame gyvenime ir senjorų savitarpio parama buvo kitų pavyzdinių projektų dėmesio centre.

Visuomeninis sąmoningumas (it. <i>Socialmente</i>)	
Veikla	Nuo 2016 m. sausio mėn. iki 2019 m. sausio mėn. vykdomas Toskanos regiono Pistojos miesto garbaus amžiaus piliečius įtraukiantis ir jiems skirtas specialus projektas, kad būtų skatinamas senjorų aktyvumas ir jų dalyvavimas priimant sprendimus įvairiose miesto viešojo gyvenimo srityse. Vykdoma veikla orientuota į aštuonias sritis: informavimą; gyvenimą namuose; gyvenimą mieste, ne namuose; gyvenimą ne mieste, ne namuose; atsiminimus; rūpinimąsi viešosiomis erdvėmis; mobilumo naudojantis viešuoju transportu lengvinimą; vasaros atostogas.
Šaltinis	https://www.comune.pistoia.it/media/All._1_progetto_socialmente.pdf

Italijos talentai

Veikla	Programą nuo 2014 metų vykdo Italijos švietimo, universitetų ir mokslinių tyrimų ministerija, bendradarbiaudama su ES remiama Aktyvaus ir lengvesnio gyvenimo (AAL) programa, siekiant padidinti vyresnio amžiaus asmenų autonomiją ir gyvenimo kokybę ir orientuojantis į aktyvų senėjimą. 50 000,00 eurų vertės premija yra skirta naujoviškoms idėjoms paremti, pirmavaizdžiams ir verslo modeliams kurti. Suteikiant premiją, ketinama skatinti kurti naujoviškas technologines koncepcijas, kuriomis būtų atsiliepiama į naujus rinkos iššūkius ir galimybes, susijusias su senėjimu. Pareiškėjai turi pasiūlyti komercinį sprendimą, kaip pagerinti vyresnio amžiaus asmenų galimybes naudotis ir prisijungti prie įtaisų bei technologijų, susijusių su bet kuriuo jų gyvenimo aspektu: namais, bendravimu, darbu, studijomis, transportu ar paslaugomis. Naujovės neturi apsieiti be vyresnio amžiaus asmenų įtraukimo į technologijų kūrimą ir bandymą.
Šaltinis	https://www.talentitaly.it/la-sfida-sulla-open-education/la-sfida

Gerumo senjorams akcija „Susitikim prie kavos puodelio“

Veikla	Nuo 2016 m. lapkričio 27 d. iki 2017 m. sausio 8 d. vyresnio amžiaus asmenims siūloma nemokamai pasivaišinti puodeliu kavos ar arbatos Vilniaus kavinėse, restoranuose ir viešbučiuose ir taip jie skatinami išeiti iš namų ir pabendrauti mieste. Iš pradžių kava ir arbata buvo nemokamai vaišinama sekmadieniais iš ryto, o dabar, maitinimo paslaugų teikėjų ratą (2016 metais akcijoje dalyvavo 56 kavinės) išplėtus iš miesto centro į gyvenamuosius rajonus, kavos galima atsigerti taip pat penktadieniais ir pirmadieniais. Į akciją įsijungė ir Nacionalinis dramos teatras, vyresnio amžiaus asmenims siūlydamas nemažas teatro bilietai nuolaidas.
Šaltinis	http://www.vilnius.lt/index.php?1923824379

„Sidabrinė linija“ – kiekvienam po žodį

Veikla	Nemokama draugystės ir bendravimo telefonu paslauga, kurią „Sidabrinės linijos“ savanoriai teikia vienišiams vyresnio amžiaus asmenims vieną kartą per savaitę. Apskaičiuota, kad nuo 2016 metų pradžios būta 1150 pokalbių, 31000 kalbėjimo minučių, 600 patenkintų pašnekovų, o akcijoje dalyvavo daugiau kaip 100 registruotų savanorių. Projektą vykdo Mariaus Čiuželio labdaros ir paramos fondas.
Šaltinis	https://www.facebook.com/sidabrinelinija/

Akcija „Prisiliesk“

Veikla	Akciją, vykusią dvi dienas 2016 m. sausio mėn. GO9 prekybos centre, organizavo Mariaus Čiuželio labdaros ir paramos fondas. Akcijos tikslas buvo paskatinti jaunesnius žmones pasišnekėti su vyresniais. Vyresnio amžiaus asmenys laukė prekybos centro kavinėje, kurioje buvo pokalbiui per programą „Skype“ parengtas nešiojamasis kompiuteris, mikrofonas ir vaizdo kamera. Apatiniame aukšte buvo stendas su širdimi viduryje; vyresni žmonės prašydavo praeivių paliesti širdį ir taip užmegzti ryšį su vyresnio amžiaus asmeniu. Palietus prasidėdavo pokalbis „Skype“, o žmogaus paprašydavo užlipti į kavinę ir pasikalbėti su senoliais. Tie, kurie nusprendė nueiti, gaudavo kavos ir pasikalbėti su vienu ar keliais vyresnio amžiaus asmenimis.
Šaltinis	https://www.facebook.com/pg/mcfondas/photos/?tab=album&album_id=9539115513118

Seniorengenossenschaften (senjorų kooperatyvai)

Veikla	Senjorų kooperatyvai yra specifinė vietos bendruomenių iniciatyvų forma, pagrįsta „laiko banko“ koncepcija. Senjorų kooperatyvuose, egzistuojančiuose nuo praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžios, vyresni žmonės tarpusavyje keičiasi pagalbos paslaugomis. Tie, kurie padeda kitiems nariams atlikti namų ruošos darbus ar kitas kasdienes užduotis, gali pasirinkti užmokestį grynaisiais arba vietoje to gali kaupti darbo valandas ir už tą skaičių valandų gauti tokį pat kiekį pagalbos paslaugų, kurių gali prireikti ateityje. Specifinis senjorų kooperatyvų tikslas – suteikti jo nariams galimybę likti savo namuose ir nekeisti aplinkos iki pat gyvenimo pabaigos, kad jiems reikėtų vykti į globos namus tik tada, kai bus būtina labai aukšto lygio priežiūra.
Šaltinis	http://seniorengenossenschaft.info/startseite/

Kelių kartų namai (Mehrgenerationenhäuser)

Veikla	Vokietijos šeimos, senjorų, moterų ir jaunimo ministerijos inicijuoti „Kelių kartų namai“ yra atvira vieta skirtingų kartų atstovams susitikti, pasikeisti nuomonėmis ir paremti vienas kitą. Nuo 2003 metų kelių kartų namuose derinamos paslaugos, kurios teikiamos kaimynystės, motinų ar šeimų centruose, susitikimų vietose, vaikų dienos centruose ir senjorų susitikimų namuose, siūlant jas įvairioms kartoms. Tokių namų idėja pagrįsta siekiu atgaivinti jaunųjų ir senųjų gyvenimą drauge ir savitarpio paramą. Šiame kontekste dažnai vadovaujama tuo, kaip sugyvenama didelėse šeimose, kuriose kelios kartos drauge išmoksta kasdienio gyvenimo būdo.
Šaltinis	https://www.mehrgenerationenhaeuser.de/

Gyvybingos bendruomenės

Veikla	Gyvybingos bendruomenės – tai eksperimentas, kuriuo siekiama atgaivinti vyresnių žmonių bendrijas. Vadinamosios „Vitale woongemeenschappen“ (nyd. „gyvybingos bendruomenės“) ieško veiksmingų būdų bendruomenėms kurti ir gyvenamosioms vietovėms atgaivinti stimuliuodamos tarpusavio ryšius ir bendrą veiklą. Dešimties atrinktų vyresnių žmonių bendruomenės namų gyventojų komitetų gyventojai ir socialinio būsto bendrovės specialistai buvo išmokyti „Studio Bruis“ („Burbulo“) metodo. „Studio Bruis“ metodas yra bendruomenės kūrimo forma. Mokymų metu (vyresni) dalyviai raginami imtis veiksmų ir patiems organizuoti veiklą. Dalyvaujantys specialistai mokosi kitokio požiūrio vaidmens, t. y. pripažinti vyresnių gyventojų galias, norus bei talentus, taip pat sužino, kaip skatinti juos pačius imtis iniciatyvos ir kaip šią užduotį palengvinti: imantis nedidelio masto veiklos, pasitelkiant žmones, kurie gyvena šalia ir (ar) turi tokių pačių interesų.
Šaltinis	www.activage.nl

Bendruomenės kūrimo koncepcijos „Samenkracht80+“ („Bendromis jėgomis – tiems, kuriems per 80“) skleidimas visos šalies mastu

Veikla	„Samenkracht80+“ – globos ir gerovės organizacijų, savivaldybių ir vyresnių žmonių bendro darbo pavyzdys, liudijantis, kad vyresnės kartos žmonės yra pasiruošę prisidėti, bet juos taip pat reikia vertinti ir sudaryti jiems sąlygas taip veikti. „Samenkracht80+“ koncepcija pagrįsta mokymu ir bandomaisiais projektais, parengtais remiantis ES „Erasmus+“ projektu, kurį 2014–2016 metais vykdė Nyderlandų pagyvenusių moterų tinklas (OVN-NL). Aktyvumą skatinantis dialogas buvo kertinis projekto akmuo. Finansuojant „Fonds NutsOhra“, ši bendruomenės kūrimo koncepcija, „Samenkracht80+“, dabar įgyvendinama nacionaliniu lygiu (2016–2017 m.). Nauji vietiniai projektai, į kuriuos įtraukiami 80 ir daugiau metų sulaukę asmenys, įgyvendinami mokant ir instruktuojant vietos iniciatyvines grupes. „Samenkracht80+“ iniciatyvinę grupę sudaro įvairūs vyresnio amžiaus žmonės, savanoriai ir specialistai. Ši įvairovė labai svarbi projektui: prisidėti ir pasimokyti iš kito gali kiekvienas.
Šaltinis	www.samenkracht.nl

Vyresnių žmonių įtraukimas į 8 regioninius globos ir gerovės gerinimo tinklus

Veikla	<i>Nationaal Programma Ouderenzorg (NPO)- Beter Oud</i> yra nacionalinė programa. Jos tikslas – nuosekliai rūpintis globa, geriau pritaikyta individualiems vyresnių žmonių poreikiams. Programa pradėta 2008 m. balandžio mėn. ir vykdyta iki 2016 m. Programoje ir su ja susijusiuose tinkluose dalyvauja daug partnerių, pavyzdžiui, Sveikatos apsaugos, gerovės ir sporto ministerija, sveikatos priežiūros tyrimų institucijos (universitetiniai medicinos ir sveikatos priežiūros centrai 8 regionuose), vyresnių žmonių organizacijų tinklas, regioniniai socialinės globos tinklai. Regioniniai tinklai yra tvirtai įsipareigoję didinti vyresnių žmonių įtraukimo ir dalyvavimo mastą sprendžiant sveikatos, socialinės globos problemas, vykdant mokslinių tyrimų projektus, plėtojant švietimą, taip pat sprendžiant tokius klausimus kaip persikėlimas iš ligoninės į namus. CSO – vyresnių žmonių organizacijų platforma – remia vyresnius žmones, kurie aktyviai veikia regioniniuose tinkluose vykdant projektą „Tvirtos kliento perspektyva NPO kontekste“. Siekiama, kad vyresni žmonės ir specialistai megztų partnerystės ryšius bendradarbiavimui vienodomis teisėmis. Platforma apima mokymą, mainų susitikimus, žinyno parengimą ir svarbiausia – suteikia galimybę mokytis iš kitų vyresnių žmonių patirties. Mokydamiesi dalytis savo žiniomis regioniniuose tinkluose, sudėlioti prioritetus, rengti, vertinti ir stebėti projektus, patys vyresni žmonės gali padėti gerinti vyresnių žmonių globą.
Šaltinis	www.beteroud.nl

Akcija „Senučiukai“	
Veikla	Ne pelno siekianti organizacija „Senučiukai“ palaiko nuolatinį ryšį su įvairiais socialiniais darbuotojais iš senelių globos namų ir renka prašymus dėl būtinos paramos vyresnio amžiaus asmenims. Parama (mezgimo siūlai, knygos, muzikos instrumentai) renkama per „Facebook“ paskyrą ir savanorių pristatoma į globos įstaigas. Surengta kalėdinio pašto akcija, ir į „Facebook“ tinklalapį įdėtos sveikinimus skaitančių globos namų gyventojų nuotraukos ir vaizdo įrašai. Paskutinės akcijos – savanorių fotografų surengtos fotosesijos, kurių metu padarytos portretinės nuotraukos buvo įdėtos į FB tinklalapį, ir #yourplan2017 akcija, kuria FB draugai buvo raginami pasirinkti pagal jų gyvenamąją vietą artimiausius globos namus ir pradėti kartą per mėnesį lankyti toje globos įstaigoje gyvenantį žmogų.
Šaltinis	https://www.facebook.com/senuciukai/

Pėsčiomis po jūsų rajoną – atminties sutrikimų turintiems asmenims palankus Rytų Danbartonšyras, Škotija	
Veikla	PRESENT, bendra Rytų Danbartonšyro tarybos, vietinio demencijos tinklo, jungtinės paslaugų gerinimo grupės ir „Governance International“ iniciatyva, siekiama įgyvendinti naujo tipo bendradarbiavimą tarp sergančiųjų demencija ir viešųjų tarnybų Rytų Danbartonšyre, remiantis bendro kūrimo koncepcijomis ir vertybėmis. Viena iš bendro kūrimo iniciatyvų buvo renginys „Pėsčiomis po jūsų rajoną“. Demencija sergantys žmonės, miesto planavimo specialistai ir demencijos tinklo nariai dalyvavo renginyje „Pėsčiomis po jūsų rajoną“. Bendras pasivaikščiojimas ir diskusijos padėjo suprasti, kokios sergančiųjų demencija galimybės naudotis paslaugomis konkrečiame rajone, ir išsiaiškinti, ką reikia pagerinti. Su ateities rajono atnaujinimo projektais ir miesto planais dirbantys tarybos atstovai atsižvelgė į renginio rezultatus.
Šaltinis	Brown/Loeffler/Christie, 2016

3. Vyresnių žmonių mobilumo gerinimas

Toliau aprašyti projektai ypatingą dėmesį skiria bendram kūrimui drauge su senjorais sprendžiant mobilumo problemas. Projektų spektras: nuo politinio pobūdžio patarimų konsultuojant dėl pasiūlymų kolegoms senjorams iki tiesioginių įsikišamųjų veiksmų, pavyzdžiui, nuosavų autobusų vairavimo, taip papildant reguliary (bet nepakankamą) viešojo transporto grafiką.

Vadovas „MAXimise Mobility Management“	
Veikla	Informuotumo apie keliavimą kampanijos vadove „MaxTag“ pateikti nuoseklūs patarimai, kaip sėkmingai modeliuoti savąją informuotumo apie keliavimą kampaniją, pradedant nedidelio masto projektais gyvenvietėse bei kaimuose ir baigiant didesnėmis schemomis miestuose ar regionuose. Į vadovą įeina išsamios rekomendacijos, kaip „nuo A iki Ž“ suplanuoti, įgyvendinti ir įvertinti savąją informuotumo apie keliavimą kampaniją, ir yra pateikti informuotumo apie keliavimą kampanijų Europoje ir JAV geriausių praktikų įkvepiantys aprašymai.
Šaltinis	http://www.fgm.at/docs/Max_Brochure_EN.pdf

Seminaras: „Vyresnio amžiaus keleiviai: svarbiausia – ryšys tarp žmonių“

Veikla	Per dviejų dienų seminarą dalyviai aptarė, kas darytina ir kas nedarytina bendraujant su vyresnio amžiaus keleiviais. Viena vertus, dalyviai apžvelgė tai, ko gali imtis transporto bendrovės, siekdamos pagerinti savo paslaugas vyresnio amžiaus piliečiams. Kita vertus, buvo pasidalyta patirtimi, sukaupta taikant metodus, skirtus keisti vyresnio amžiaus piliečių mobilumo elgseną ir skatinti juos prisitaikyti prie egzistuojančių transporto sąlygų. Pirmąją dieną ekspertai supažindino su savo pranešimais ir pasidalijo praktine patirtimi, sukaupta keliuose Europos miestuose. Antrąją dieną grupė Austrijos Zalcburgo miesto senjorų papasakojo apie savo asmenines patirtis važinėjant viešuoju transportu. Po šio apsikeitimo nuomonėmis mažesnėse grupėse buvo aptartos autobusų vairuotojų mokymo ir vyresnio amžiaus keleivių mokymo koncepcijos.
Šaltinis	Raby/Fiedler, 2011, p. 118 ir toliau

Senjorų kaimynystės žemėlapiai

Veikla	Miuncheno mieste buvo nuspręsta sudaryti nemokamus trijų rajonų kaimynystės žemėlapius garbaus amžiaus piliečiams. Sumanymą bendrai įgyvendino Miuncheno policija ir Vyresnių žmonių paslaugų centras, rengdami seminarus, kuriuose pėsčiųjų eismo saugos mokymas buvo derinamas su galimybe vyresnio amžiaus piliečiams prisidėti sudarant kaimynystės žemėlapius. Seminarai užtrukdavo po dvi popietes. Dalyviams buvo pateikiamas žemėlapio metmenų variantas, kuris turėjo būti per vieną savaitę išbandomas realiomis sąlygomis. Spausdinti žemėlapiai buvo stambaus mastelio ir juose buvo pažymėti vyresniems žmonėms įdomūs objektai. Dalyviai taip pat turėjo pažiūrėti, ar žemėlapuose pažymėti objektai juos tikrai domina, ar objektų vieta teisingai nurodyta ir ar jie žino daugiau objektų, kurie turėtų būti įtraukti į žemėlapį, ar jiems apskritai patinka žemėlapio išvaizda ir ar jie galėtų nagrinėti planą. Praėjus savaitei buvo renkami dalyvių komentarai ir pasiūlymai. Šie komentarai turėjo tiesioginės įtakos miesto žemėlapio sudarymui, padėjo jį patobulinti ir padaryti kuo naudingesnį naudotojams.
Šaltinis	Raby/Fiedler, 2011, p. 77

„Mobipartner“: mobilumo partneriai

Veikla	„Rhein-Main-Verkehrsverbund“ (Vokietijos Reino-Maino regiono transporto tinklas) siūlo mokymus, skirtus vyresnio amžiaus asmenims, kurie norėtų tapti „mobilumo partneriais“. Vyresnio amžiaus klientams teikiama parama visose srityse, susijusiose su transportu: bilietų pirkimu, tvarkaraščių skaitymu, naudojimusi bendrovės internetinėmis priemonėmis.
Šaltinis	https://www.rmv.de/de/Fahrgastinfos/Weitere_Infos/31182/RMV-MobiPartner.html

Bürgerbusse (piliečių autobusai)

Veikla	Vadinamosios piliečių autobusų iniciatyvos, pradėtos Šiaurės Reino-Vestfalijos žemėje, koncepciją pirmą kartą išbandžius praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje, buvo įgyvendintos keliuose Vokietijos miestuose praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio viduryje, siekiant užpildyti viešojo transporto tvarkaraščių spragas tiek erdvės, tiek laiko atžvilgiu. Piliečių autobusų iniciatyvos pagrįstos savanorišku darbu, o paslaugos finansuojamos iš važiavimo mokesčių, narystės mokesčių, dovanojamų lėšų ir dalinių savivaldybės subsidijų. Autobusai važinėja pagal nustatytą tvarkaraštį. Sutartis sudaroma su viešojo transporto paslaugas teikiančiu vežėju, licencijuota transporto bendrove ir piliečių autobusų asociacija. Asociacija parūpina be atlygio dirbančius vairuotojus ir suteikia jiems mokymus.
Šaltinis	http://www.buergerbusse-in-deutschland.de/

Keleivių konsultacinis komitetas – „Wiener Linien“ (viešojo transporto bendrovė Vienoje)

Veikla	Keleivių konsultacinis komitetas buvo įkurtas 2004 metais ir yra laikomas tinkama ir naudinga institucija („keleivių balsu“). 16 narių susitinka penkis kartus per metus ir aptaria tokius klausimus kaip tvarkaraščių bei paslaugų palankumas keleiviams, naujienos ir ateities strategijos. Nariai parenkami pagal skirtingus demografinius požymius: gyvenamąją vietą, amžių, lytį, gyvenimo tarpsnį, naudojimosi paslaugomis pobūdį, mobilumo apribojimus.
Šaltinis	Jansen, 2012

3.2 Mobilumo skautų koncepcija

3.2.1 Konceptualaus požiūrio ekspertinis vertinimas

Ekspertai įvairiose šalyse mobilumo skautų projektą iš esmės laiko esant teigiamą, įdomų, naudingą arba bent būtiną. Buvo pateikta ir kai kurių kritinių klausimų bei pastabų apie mobilumo skautų projekto tikslus ir uždavinius, kurie vienam ekspertui buvo neaiškūs, apie didelį dėmesį konkrečiai veiklai ir apie vizijos nebuvimą. Dauguma apklaustųjų taip pat pritaria dalyvavimą skatinančiam požiūriui. Jie pabrėžia tokio požiūrio būtinybę, bet taip pat pamini galimus iššūkius, kilsiančius jį įgyvendinant.

Apskritai senatvei draugiškos aplinkos, prieinamo transporto ir mobilumo klausimai laikomi socialiai reikšmingais. „Viešasis transportas ir mobilumas yra labai svarbūs klausimai, ir reikia tik sveikinti visas iniciatyvas, kuriomis siekiama spręsti šiuos klausimus ir prisidėti prie patobulinimų šioje srityje“ (miesto planavimo specialistas iš Austrijos). Tai patvirtina kitas ekspertas: „Mobilumo skautų projektas – naudingas įnašas, ypač turint omenyje senjorų mobilumo klausimą, kuris dėl įvairių priežasčių – politinių sumetimų, dominuojančių kultūrinių požiūrių, nesugebėjimo įgyvendinti deramų projektų – praeityje nebuvo įvardytas“ (sprendimus priimančios vietos valdžios institucijos pareigūnas iš Italijos).

Per pastaruosius keletą metų pilietinis dalyvavimas tapo įprastu elementu daugelyje planavimo ir (per)projektavimo projektų, kuriuos vykdė daugelio tiriamų šalių vietos valdžios institucijos. Šiuo metu stebima nauja „savo jėgomis pasikliaujančių žmonių“ dalyvavimo tendencija. Viešo konsultavimo ir dalyvavimo nebėra politinėje darbotvarkėje. Tebevykstantis decentralizacijos procesas ir atsakomybės perleidimas vietos valdžios institucijoms skatina jas ieškoti būdų įtraukti (vyresnio amžiaus) piliečius: „Laakse Lente“ yra dviejų gyventojų, atvėrusių savo namo / svetainės duris kitiems gyventojams, pilietinė iniciatyva. Savivaldybė, miesto tarybos nariai ir valstybės tarnautojai išskėstomis rankomis priėmė šią iniciatyvą ir supažindino su šia idėja plačiąją visuomenę. Tai rodo, kad tikrai ieškoma būdų, kaip įtraukti vyresnius žmones. Dabar visur puolama kurti bendruomenes“ (universiteto dėstytojas iš Nyderlandų).

Vis dėlto yra taip pat yra ekspertų, manančių, kad vyresniems žmonėms reikia su lobistine veikla susijusios paramos: „Viešojoje erdvėje vyresni žmonės yra vieniši kovotojai, nes jiems trūksta paramos ir jų interesus ginančių žmonių“ (darbo su savanoriais vadovas iš Austrijos). Kitas apklaustas partneris, atstovaujantis senjorų interesams, patvirtina šį požiūrį ir siūlo įgyvendinti tai vykdant struktūrinius projektus, pasitelkiant atsakingus asmenis ir teikiant tikrus esamų problemų sprendimus. „Jau dabar gana daug vietinių transporto bendrovių yra pradėjusios konsultavimo ir paslaugų teikimo dokumentų svarstymo procesus, kuriuose dalyvauja ir vyresnio amžiaus asmenys, bet senjorų mobilumo poreikiai nėra konkrečiai įvardijami“ (nevyriausybinių organizacijų vadovas iš Italijos).

Kai kurie apklaustieji taip pat pabrėžia, jog pačius senjorus gali teigiamai paveikti tai, kad į jų nuomones ir įnašą bus rimtai atsižvelgiama. Be to, kad apskritai padidės savivertė, galima tikėtis, kad žmonės taps iniciatyvesni: „Man patinka projektas. Mūsų senoliai yra perdėm inertiški. Jie netiki, kad įmanoma ką nors pakeisti vien tik tvirčiau įsipareigojant. Jei jiems nepatinka pasiūlymas, jie išeina ir ima ieškoti kažko kito, užuot bandę pasiūlymą pagerinti“

(Trečiojo amžiaus universiteto vadovas ir Lietuvos Vytauto Didžiojo universiteto Socialinio darbo katedros profesorius).

Vokietijoje vyresni žmonės, ypač savanoriai, nurodo, kad instituciniai ar politiniai sprendimai dažnai nebūna palankūs visoms amžiaus grupėms ir neatitinka klientų ar piliečių poreikių ir pageidavimų. Dėl šios priežasties dauguma respondentų sveikina idėją, kad vyresnio amžiaus piliečiai turėtų dalyvauti kuriant būsimus projektus, nes ilgalaikėje perspektyvoje taip būtų galima sutaupyti lėšų, o iš naujo projektuoti nebeprireiktų. Tačiau daugelis apklaustųjų įtaria, kad į didelius, daug sąnaudų reikalaujančius projektus savanoriai tikriausiai nebus įtraukiami. Nepaisant to, jie yra pasirengę prisidėti, nes mano, kad tai, ką būtina pagerinti ir pritaikyti, atpažins daugiausia jie patys, kuriems tai tiesiogiai rūpi, o ne pašaliečiai.

Manoma, kad vyresniems žmonėms naudinga įsitraukti į tokį projektą kaip mobilumo skautai dėl to, kad bus gerinamas viešųjų institucijų prieinamumas, apskritai jautriau paisoma vyresnių žmonių poreikių ir valdomos su amžiumi susijusios problemos.

Tačiau Vokietijos senjorai užsimena ir apie galimas sėkmingo įgyvendinimo problemas ir tam būtinas sąlygas. Bendradarbiavimą su politinėmis partijoms ir veikiančiomis institucijomis (pavyzdžiui, senjorų taryba, kaimynystės iniciatyvomis ar bažnyčių bendruomenėmis) gali apsunkinti jų tarpusavio konkurencija. Tarsi patvirtindamas šį įtarimą, vienas iš ekspertų nurodo išlygą: „Mes jau turime aktyvią Senjorų tarybą. Piliečiai neturėtų būti perkraunami dalyvavimu daugelyje skirtingų grupių“ (Senjorų tarybos narys iš Vokietijos).

Susirūpinimas išreiškiamas ir dėl kitų aspektų, ypač kalbant apie lėšų reikalaujančias priemones: „Tikrai nemanau, kad toks „minkštas“ projektas kaip šis gali išspręsti mobilumo problemas. Dauguma miesto parkų yra prastos būklės, bet miestas kasmet gali finansuoti ne daugiau kaip 2–3 parkų rekonstrukciją. Žinome, kokios problemos egzistuoja, bet sprendimas reikalauja lėšų. Suprantama, bet kokia vyresnio amžiaus asmenų įsipareigojimą skatinanti veikla yra gera. Linkiu jums rasti daug entuziastų.“ (miesto seniūnijos vadovas iš Lietuvos).

Iš senjorų kylančių iniciatyvų esama visose tiriamose šalyse. Vis dėlto pasirengimą dalyvauti bendro kūrimo procesuose nereikėtų laikyti savaime suprantamu dalyku: „Mums tai gana neįprasta idėja. Mūsų tautiečiai labai egocentriški. Jie nepažvelgia toliau savo buto sienų. Viskas priklauso nuo to, koks pasiūlymas. Kai kurie gali susidomėti.“ (senjorų iniciatyvinės grupės vadovas iš Lietuvos) Du Hanau miesto Senjorų tarybos nariai bendrai išreiškė susirūpinimą, kad sunkumų gali kilti dėl vyresnio amžiaus piliečių pasiryžimo ir motyvacijos aktyviai įsitraukti į veiklą.

3.2.2 Mobilumo skautų darbo sritys

Apklaustieji ekspertai sutaria dėl to, kad senatvei draugiška aplinka turi teigiamos įtakos senjorų dalyvavimui socialiniame gyvenime. Olandijos ir kitų šalių ekspertų nuomone senatvei draugiškos aplinkos koncepcijai pritariama daugelyje didžiųjų miestų, o politikos formuotojai įvardija tokią veiklą kaip „palankią visoms amžiaus grupėms“. Vis dėlto savivaldybės ir mažos bendruomenės kaimo vietovėse nėra susipažinusios su koncepcija; nėra ji gerai žinoma ir

eiliniams piliečiams. Visgi menkas paslaugų prieinamumas ir trūkumas, ypač mažesniuose miestuose, kaimuose ir kaimo vietovėse, pavyzdžiui, staigus autobusų maršrutų anuliavimas, yra didelė problema, trukdanti vyresnio amžiaus ir neįgaliems piliečiams dalyvauti visuomenės gyvenime.

Bemaž visi ekspertai nurodo, kad jų bendruomenėse yra galimybių paduoti skundus, bet tai dažnai neturi didelės reikšmės. Prieinamumas (įstaigų ar interneto svetainių) dažnai yra menkas, ir daug vyresnių žmonių neturi skaitmeninių įgūdžių. Dažnai trūksta sprendimų, skirtų paskesniems veiksams, atliekamiems be įsikišimo. Kadangi vyresni žmonės dažnai nežino ar neišnaudoja skundų padavimo ir pasiūlymų teikimo galimybių, galbūt veiksmingiau būtų orientotis į lengvai įgyvendinamus pasiūlymus. Senjorų iš Vokietijos ekspertai paklausti apie jų orientyrus, užsiminė apie savąją Senjorų tarybą. Nyderlanduose pasireiškianti tendencija, kai senjorų konsultaciniai organai tampa išplėstinės miesto tarybos dalimi, o piliečiai patys kontroliuoja rajono biudžetą, laikoma „poslinkiu nuo dalyvaujamosios demokratijos link veikliosios demokratijos. Pilietis, kuris imasi iniciatyvos, gali būti išgirstas. Mes ieškome naujų požiūrių; esama didesnio piliečių dalyvavimo tendencijos“ (tyrėjas iš Nyderlandų).

Apklaustieji mini įvairias aplinkos sąlygas, kurios yra svarbios vyresnių žmonių dalyvavimui bendruomenės gyvenime; jie patvirtina ir detalizuoja turimų dokumentų ir duomenų tyrimo rezultatus iš praktiškesnės perspektyvos. Skirtingose šalyse dėmesys sutelkiamas į prieinamumą, įperkamumą ir informaciją apie pasiūlymus. Išsamiau tai apibūdinama taip:

- prieinamos viešos ir privačios vietos, skirtos, pvz., apsipirkimui, gydymui, kultūrai, laisvalaikiui ir sportui už prieinamas kainas;
- komfortiškų sėdimųjų vietų pasirinkimas viešosiose erdvėse, t. y. suoliukai ir piknikų stalai, bet taip pat daugiaaukščių namų laiptų aikštelėse;
- viešieji tualetai, galimybės atsigerti ir pasislėpti šešėlyje;
- informacija, pateikiama įskaitomu ir padidintu tekstu, aiškiais simboliais, taip pat vaizdiniais ir garsiniais signalais;
- saugumo elementai, pavyzdžiui, skverų, gatvių ir parkų žibintai, ilgiau šviečiantys žali šviesoforo signalai, nes senjorai lėčiau pereina gatvę, išgrįsti šaligatviai, aikštelės bei pėsčiųjų takai, žiemos metu valomi šaligatviai ir takai;
- senatvei draugiško viešojo transporto sistema: (1) netoli esančios autobusų stotelės, (2) patobulintos autobusų maršrutų schemos, (3) įperkami bilietai, pvz., taikant nuolaidas senjorams, (4) galimybės lengvai įlipti į autobusus, pvz., įrengiant rampas arba mechanines nuleidžiamąsias sistemas, sustojant arčiau kelkraščių ir vairuotojui pasižiūrint, ar visi žmonės sulipo prieš uždariant duris;
- įperkamos išvežiojimo paslaugos, ypač vežant iš vaistinių ir parduotuvių, kad būtų mažiau išleidžiama brangioms kelionėms taksi ar į atokias vietas važiuojančių autobusų bilietams;
- susitikimų, mokymų ir bendros skirtingų kartų atstovų veiklos galimybės gyvenamajame rajone, įskaitant patalpas renginiams organizuoti;

- darbo, savanoriškos veiklos ir dalyvavimo informacijos mainų ir viešo sprendimų priėmimo procesuose pasiūlymai¹;
- parama viešajai tvarkai ir priemonės socialinei bei ekonominei nelygybei įveikti;
- psichologinių kliūčių leisti laiką viešoje vietoje mažinimas, pvz., „suvedant skirtingas kartas ir kultūras“, ir kitų amžiaus grupių informavimas apie tai, kaip svarbu, kad garbaus amžiaus piliečiai dalyvautų viešai priimant sprendimus.

Mobilumo skautai bus mokomi prisidėti prie senatvei draugiškos aplinkos ir paslaugų kūrimo. Kaip savo gyvenimo ekspertai, jie geriausiai žino, kaip turėtų būti modeliuojamos bei organizuojamos paslaugos ir viešosios erdvės. Todėl mobilumo skautai imsis „pokyčių iniciatorių“ vaidmens ir burs draugėn senjorus, vietos valdininkus ir paslaugų tiekėjus, kad būtų bendromis jėgomis kuriama senatvei draugiška aplinka ir paslaugos. Ekspertai pasiūlė tokias mobilumo skautų darbo sritis²:

1. Aplinkos prieigos sunkumų įvardijimas

Būdami savo konkrečios aplinkos ekspertai, vyresnio amžiaus piliečiai puikiai moka įžvelgti, kurios erdvės ar pasiūlymai nėra pritaikyti jų amžiaus grupei. Problemos paprastai būna žinomos ir persakomos kitiems. Tačiau daugeliu atveju senjorai nesivargina pranešti apie problemas kompetentingoms institucijoms arba susilaiko nuo aktyvaus skundų teikimo institucijoms, o, apie problemą nesužinojus, negalima jos ir išspręsti.

Taigi, mobilumo skautų užduotis galėtų būti probleminių sričių, viešos paskirties pastatų ir senjorams nepalankių pasiūlymų surašymas. Bet jie taip pat gali sudaryti galimybę tiesiogiai ir anonimiškai pranešti apie problemas visiems piliečiams. Jie galėtų veikti kaip tarpininkai, rinkti informaciją apie problemas bei kaupti pastabas ir persiųsti visa tai atitinkamoms institucijoms.

Kitas būdas ne visoms amžiaus grupėms tinkamoms erdvėms identifikuoti yra pasivaikščiojimai po rajoną. Bendradarbiaudami su rajono tarnybomis ar darbotvarkės skyriais, mobilumo skautai galėtų parengti, organizuoti ekskursijas ir vedžioti dalyvius po apibrėžtas teritorijas, atkreipdami dėmesį į senatvei draugiškos aplinkos klausimą. Pasivaikščiojimai po rajoną apibūdinami kaip tinkami metodai atsiliepimams iš senjorų rinkti, nes jų aktyviai prašoma prisidėti.

2. Patarimų teikimas sprendimų priėmėjams ir naujų projektus inicijavimas

Mobilumo skautai kaip senatvei draugiškos aplinkos srities ekspertai gali prisidėti prie planavimo ir (per) projektavimo procesų. Jie gali vesti tikslinių grupių diskusijas, apklausas ar atlikti viešųjų erdvių patikrinimus ir persiųsti savo ir kitų vyresnių žmonių nuomones planavimo specialistams ir vietos valdžios institucijoms (pvz., savivaldybės skyriams). Vienas iš ekspertų rekomenduoja mobilumo skautams prisiimti bendraamžių instruktorių vaidmenį, rengiant

¹ Svarbu atsižvelgti į pasiūlymų tęstinumą: „Perdėm dažnai vyresni žmonės būdavo įtraukiami į veiklą, o paskui paliekami likimo valiai. [...] Kai jie mato, kad gali pasitikėti, jie visada yra pasirengę dalyvauti.“ (socialinės politikos formuotojas iš Italijos)

² Reikia pažymėti, kad mobilumo skautų galimų projektų klausimas ne visur buvo palankiai sutiktas: „Aš verčiau neminėsiu ir nesiūlysiu projektų. Mobilumo skautai neturėtų dirbti šitaip. Jie turėtų prikalbinti kitus, skatinti dalyvauti ir kurti bendruomenes, kurios galėtų gimdyti idėjas. Bet ne atvirksčiai“ (OVN-NL narė iš Nyderlandų).

mokymus įvairiais su eismu susijusiais klausimais (rajono mobilumo komisijos vadovas iš Austrijos).

Nyderlanduose tokioms bendruomenių koncepcijoms ir eksperimentams kaip „Bendromis jėgomis – tiems, kuriems per 80“ ir „Gyvybingos bendruomenės“ provincijų ir regionų lygiu labai pritaria savivaldybės, socialinio būsto bendrovės, socialinės globos sektorius ir aplinkosaugos draugijos. Mobilumo skautai galėtų veikti kaip ekspertai, sutelkiantys vyresnius žmones ir specialistus iš skirtingų sektorių, suinteresuotų vyresnių žmonių dalyvavimu.

Mobilumo skautai taip pat gali prisidėti kuriant naujus senjorams skirtus projektus, jungiančius, pavyzdžiui, mobilumo ir kultūros dėmenis, kaip antai, istorinės tematikos ekskursijos po miestą, arba planuojant patrauklius vienos dienos reisus („keliavimas be bagažo“). Dar viena konkreti ir skubiai sprendžiamą problema, kurios galėtų imtis mobilumo skautai, yra, anot ekspertų, prasta akustika daugelyje susirinkimų vietų, net vyresnių žmonių organizacijų patalpose; klausos problemos smarkiai padidėja sulaukus penkiasdešimt penkerių metų. Autobusų maršrutų panaikinimas yra didelė problema, kurią galėtų spręsti mobilumo skautai, įtraukdami vyresnius žmones, kaip liudija „Bürgerbusse“ (piliečių autobusų) pavyzdys.

3. Informacijos platinimas

Mobilumo skautai taip pat gali būti aktyvūs informacijos sklaidos srityje. Kai kurie iš apklaustų ekspertų nurodė, kiek daug yra įvairių vyresniams žmonėms skirtų pasiūlymų, kurie nėra pakankamai išnaudojami, nes apie tai nežinoma. Pavyzdžiui, Frankfurto prie Maino savivaldybė inicijavo projektą „Frankfurtas klausia manęs“. Kiekvienas čia gali problemines sritis paryškinti žemėlapyje. Kompetentingos institucijos, paslaugų teikėjai, taip pat privatūs asmenys gali peržiūrėti pranešimus ir atitinkamai reaguoti – tai teikia galimybę įgyvendinti pasiūlymą greitai ir be didelių keblumų. Mobilumo skautai galėtų aktyviai remti egzistuojančius pasiūlymus ir apie juos informuoti savo kolegas senjorus. Tai atrodo esant ypač svarbu tiems žmonėms, kurie yra neseniai atsikėlę į tą vietovę, nes dažnai jie dar nebūna užmezgę socialinių ryšių.

Aplinkos apsaugos problemų kontekste taip pat pabrėžiama paramos garbaus amžiaus dviratinkams svarba; jiems turėtų būti organizuojami važiavimo elektriniais dviračiais kursai, galbūt bendradarbiaujant su dviratinkų sąjungomis, ir dviračių remonto seminarai, taip pat turėtų būti rūpinamasi dviračių takų priežiūra.

4. Informuotumo didinimas ir kampanijų vykdymas

Visi klausimai, susiję su senatvei draugiška aplinka, yra verti to, kad žinia apie juos būtų skleidžiama. Pavyzdžiui, renginys, skirtas „ūmios senatvės“ problemoms, gali padėti ugdyti empatijos gebėjimą ir gilinti kasdienių iššūkių ir kliūčių, su kuriomis susiduria vyresni žmonės, supratimą. Tualetų prieinamumas – štai vienas žemiškas pavyzdys. Daugelyje parduotuvių ar restoranų tik klientams leidžiama naudotis tualetais. Dėl šios priežasties daugelis vyresnių žmonių vengia būti mieste arba nedalyvauja renginiuose, ekskursijose ir pan. Didinant žmonių savininkų informuotumą, tokias problemas būtų galima išspręsti, o vyresni žmonės įgytų galimybę dalyvauti socialiniame gyvenime.

Ta infrastruktūra ir priemonės, kurios yra ypač pritaikytos visoms amžiaus grupėms ir prieinamos vyresniems žmonėms, galėtų būti papildomai paženklintos arba galėtų gauti apdovanojimą už palankumą visoms amžiaus grupėms, kad senjorai galėtų jas atpažinti. Tuo pat metu kitos parduotuvės ir restoranai būtų motyvuoti labiau atsiliepti į kaimynystėje gyvenančių senjorų poreikius.

Taip pat labai rekomenduojama dalyvauti kasmet rugsėjo mėn. Europoje rengiamos tvaraus mobilumo savaitės projektuose ir veikloje (<http://www.mobilityweek.eu>).

Ekspertai ne tik teikė pasiūlymus dėl darbo sferų, bet ir pateikė metodų ir priemonių pavyzdžių, kurie galėtų praversti mobilumo skautų projektui, pavyzdžiui, viešų grupinių diskusijų metodą, kad vyresni žmonės turėtų kur pasisakyti apie savo poreikius. Maždaug prieš dešimt metų buvo sukurtas vizualinis paskatų metodas (VPM), kurio esmė – vyresnių žmonių įtraukimas atsižvelgiant į jų pageidavimus ir asmeninį požiūrį. Dabar šis metodas vadinamas „kultūrinis zondavimas“. Taikant vizualinį paskatų metodą, dalyviai ne tik kviečiami ką nors aptarti, bet ir ką nors nuveikti. Galima pasinaudoti menu ir gali praversti technologijos (prieš dešimt metų būta tik fotoaparatai, o dabar visi naudojami išmaniaisiais telefonais).

Taip pat buvo paminėta, kad vyresni žmonės turėtų būti laikomi ne kitokia visuomenės grupe, o neatsiejama jos dalimi. Mobilumo skautai turėtų siekti puoselėti tokią gyvenamąją aplinką, kuri būtų funkcionali visiems, taigi ir vyresniems žmonėms. Gyvenant glaudžioje kaimynystėje, turėtų susidaryti inteligentiškas jaunesniųjų ir vyresniųjų lydinys, kuriame skirtingos kartos remia ir gauna naudos iš viena kitos. Universiteto programos „Kuriam naujoves su vyresnio amžiaus asmenimis“, į kurią yra įtraukta gerokai vyresnio amžiaus asmenų grupė „Denktank60+ Noord“, pavyzdys rodo, kad glaudus bendradarbiavimas su jaunais globos paslaugų sektoriaus studentais sustiprina gebėjimą imtis veiksmų, pvz., vyresniems žmonėms papildant tyrimą savo patirtimi, susijusia su jiems svarbiais klausimais, ir pamokant studentus.

3.2.3 Mobilumo skautų veiklą palaikančios pagrindinės sąlygos ir institucinė sąranga

Vokietijos ekspertai pabrėžia, kad viena iš svarbių būtinų sėkmės sąlygų yra dalyvaujančių garbaus amžiaus savanorių stabili sveikata, o to niekada negalima laikyti savaime suprantamu dalyku. Susirgus projekte dalyvaujančiam asmeniui, pats projektas gali žlugti. Todėl svarbu užtikrinti, kad mobilumo skautai per daug neapsunkintų savęs; dar pageidautina, kad už konkrečias užduotis būtų atsakingas daugiau nei vienas asmuo – tada prireikus jie galėtų atstovauti vienas kitam.

Apklaustųjų atsakymus į klausimus dėl mobilumo skautų darbą palaikančių pagrindinių sąlygų galima apskritai suskirstyti taip:

1. Logistikos priemonės

Ekspertai nurodė, kad mobilumo skautams tokios darbo vietos, kuri teiktų galimybę rengti susitikimus ir tam tikru laiku konsultuoti piliečius, besikreipiančius į mobilumo skautus dėl problemų ar projektų idėjų. Šios patalpos galėtų būti bendruomenės centruose, rajonų

tarnybose, trečiojo amžiaus universitetų patalpose ar dienos centruose – apskritai senjorams lengvai prieinamose vietose. Be to, mobilumo skautų darbas reikalauja biuro įrangos (pavyzdžiui, kompiuterių, telefonų ir interneto prieigos). Be šios infrastruktūros ir priemonių bus labai sunku koordinuoti ir įgyvendinti ilgalaikius projektus.

2. Organizacinė parama ir mokymai

Pasak ekspertų, aiškus tikslas ir aiški organizacinė struktūra yra esminiai veiksniai; tai turi būti apibrėžta iš pat pradžių. Dirbti mobilumo skautais jau atrinktus kandidatus svarbu informuoti apie tokias pagrindines sąlygas kaip išmokos, draudimas nuo nelaimingų atsitikimų bei atsakomybės trečiųjų šalių atžvilgiu draudimas ir kiti teisinių pagrindinių sąlygų (pvz., duomenų apsaugos) aspektai.

Taip pat turi būti užtikrintas nuolatinis mobilumo skautų bendravimas. Informacijos, žinių ir ekspertinės patirties mainai, taip pat dalijimosi metodai ir gerosios praktikos – tai, pasak ekspertų, yra svarbios palaikančios sąlygos. Prireikus turėtų būti siūloma specialiai mokyti skaitmeninių taikomųjų programų (e. pašto, SMS žinučių, „WhatsApp“, „Dropbox“ ir kt.), vidaus darbo tvarkos ir darbo organizavimo. Labai svarbu, kad atskiri mobilumo skautai aiškiai pasidalytų darbo užduotimis, derindami tai su veiksmingu koordinavimu. Tas pat taikoma informacijai apie partnerius ir susijusias suinteresuotąsias šalis, taip pat bendradarbiavimo taisyklėms.

Specifinių sunkumų kelia tai, kad vyresni žmonės gali būti pasiekiami tik ribotą laiką ir kad jie nori išnaudoti tą laiką prasmingai. Tai reiškia, kad taip pat turi būti surastos tokios darbo užduotys, kurios teiktų galimybę lengvai pakeisti jas atliksiančius asmenis. Daugelis ekspertų nepriklausomai vienas nuo kito nurodo, kad mobilumo skautams gali prireikti nuolatinės specialistų paramos vidaus darbo procesams vykdyti. Idealiu atveju turėtų būti kontaktinis asmuo, kuris imtųsi koordinuoti mobilumo skautų darbą, rūpintųsi galimybėmis susitikti, pasikeisti patirtimi, teiktų mokymus, toliau plėtotų koncepciją ir bandytų įtraukti daugiau suinteresuotųjų šalių. Šis kontaktinis asmuo taip pat pasirūpintų koordinuojama struktūra, į kurią įeitų visi vietiniu lygiu veikiantys subjektai ir kurių keli ekspertai laiko esant reikalingą.

3. Bendradarbiavimo partneriai

Bendradarbiavimo partneriai yra svarbus išteklius personalo, ekspertinių žinių, infrastruktūros ir priemonių arba finansavimo atžvilgiu. Mobilumo skautų darbas taps veiksmingesnis ir aprėps daugiau, jei bus bendradarbiaujama su organizacijomis, kurios yra gerai žinomos mobilumo, transporto ar pilietinio dalyvavimo srityse (pvz., mobilumo vystymo agentūra, rajono tarnyba, piliečių aptarnavimo centras, darbotvarkės skyriai), arba su paslaugų teikėjais, bendrovėmis ar viešosiomis organizacijomis.

Taip pat reikėtų atsižvelgti į bendradarbiavimą su atitinkamomis senjorų labai veikiančiomis lobistų grupėmis, kaip antai profesinės sąjungos Italijoje. Nyderlandų ekspertai rekomenduoja bendradarbiauti su egzistuojančiais „sąjūdžiais“ ir projektais, kurių sėkmingai veiklai reikalinga vietos bendruomenė (pvz., aprūpinimas būstu atsižvelgiant į viso gyvenimo perspektyvą); be to, bendradarbiaujant galėtų būti atkreiptas dėmesys į regionines transporto ir mobilumo platformas arba mažus vietinius projektus, vykdomus gatvės lygiu.

Pasak bendruomenės centro vadovo iš Austrijos, siekiant tvarumo praverstų bendradarbiauti su tokia organizacija, kuri gebėtų remti mobilumo skautus ir projektui oficialiai pasibaigus, kada mobilumo skautai galėtų „prisirišti“. Nyderlandų ekspertai vertina labiau rezervuoti. Jie nurodo, kad esama tendencijos organizuoti veiklą pagal „temas“. Į šią raidą geriau atsiliepiama laikinai bendradarbiaujant su draugijomis, sąjūdžiais ir užmezgant ryšį su tinklais bei platformomis. Jei mobilumo skautai nuspręstų prisijungti ir dirbti tam tikroje institucinėje sąrangoje, tai turėtų trukti laikinai. Mobilumo skautai gali būti vietinės struktūros dalis, bet žinia apie laimėjimus turėtų būti skleidžiama nacionaliniu lygiu, susiejama su nacionaliniu ekspertų tinklu ir interneto svetaine.

4. Parama viešųjų ryšių srityje

Taip pat svarbu, kad bendruomenė žinotų apie mobilumo skautų projektą, nes nesulaukiant dėmesio bus labai sunku sukelti rezonansą arba surasti ir motyvuoti dalyvius. Veiksmingus viešuosius ryšius daugelis respondentų suvokia kaip lemiamą veiksnį. Dėl to fakto, kad vyresni žmonės dažnai dar nesinaudoja internetu ir tik maža bendruomenės narių grupė skaito regioninius ar nacionalinius laikraščius, svarbiausia viešųjų ryšių sklaidos priemone buvo laikomi vietiniai laikraščiai. Šiai žiniasklaidos rūšiai taip pat priklauso ir parapijų leidiniai. Vyresnių žmonių organizacijoms taip pat gali tekti vaidmuo skleidžiant naujienas, susijusias su mobilumo skautais, ir palaikant ryšį su platesne (vyresnio amžiaus) visuomenės dalimi.

5. Parama rengiant koncepcijas ir pripažinimas

Vietos valdžios institucijų parama rengiant koncepcijas ir mobilumo skautų laimėjimų pripažinimas minimi kaip reikšmingi veiksniai, kuriuos reikėtų turėti omenyje motyvuojant mobilumo skautus ilgalaikėje perspektyvoje. Labai sveikintinas būtų mobilumo skautų darbo įtraukimas į savivaldos politiką, politinis mandatas arba bent jau aiški idėjinė parama iš merų pusės. Patalpų suteikimas savivaldybės pastatuose taip pat rodytų, kokį svarbų vaidmenį projektui teikia vietos valdžios institucijos. Kontaktinio asmens savivaldybėje paskyrimas mobilumo skautų darbui irgi laikomas esminiu dalyku.

Mobilumo skautams turėtų būti pateikiami geriausios praktikos pavyzdžiai, rodantys, kad jų pastangas gali vainikuoti tikri rezultatai. Mobilumo skautai turi būti moraliai palaikomi nesėkmių ar vilkinimo atvejais. Ekspertai baiminasi, kad be tokio profesionalaus vadovavimo savanoriai anksčiau ar vėliau praras suinteresuotumą projektais ir apleis savo veiklą.

6. Finansinė parama

Kai kurie Vokietijos ekspertai pabrėžia, kad finansinė parama yra dar viena būtina sąlyga, be kurios savanorių darbas nebus sėkmingas. Su darbu susijusios savanorių išlaidos turi būti kompensuojamos; kitaip asmenys vargu ar bus motyvuoti imtis savanoriškos veiklos. Finansinė parama viešųjų ryšių veiklai taip pat buvo laikoma svarbiu veiksniumi.

3.2.4 Mobilumo skautams reikalingi įgūdžiai

Kai kurie apklausti ekspertai turi labai daug (vyresnio amžiaus) savanorių mokymo patirties. Jie akcentuoja, kad mokymo metodai ir koncepcijos turi atitikti vyresnių žmonių interesus ir poreikius. Reikalingi asmeniniai, socialiniai ir profesiniai gebėjimai. Tai nebūtinai reiškia, kad visi atskiri mobilumo skautai privalo turėti toliau išvardytų įgūdžių – tų įgūdžių turi būti mobilumo skautų grupėje.

Į asmeninius gebėjimus įeina:

- Pozityvus mąstymas: pasak kai kurių ekspertų, vyresniems žmonėms reikia užuot „skundusis tapti aktyviems“. Nepaisant to, pozityvus mąstymas yra būtina kūrybingumo, taip pat motyvacijos ir gebėjimo motyvuoti kitus sąlyga.
- Empatija: kadangi tema yra labai aktuali asmeniniam žmonių gyvenimui, empatija padės pasirinkti tinkamą požiūrį. Empatija ir tiesioginis problemų pažinimas taip pat pelnys pasitikėjimą mobilumo skautais.
- Sąmoningumas ir savirefleksija: pageidaujamas atviras žvilgsnis į daugialypį senėjimo proceso pobūdį, gebėjimas reflektuoti savo pačių įgūdžius ir elgesį, pažvelgti „iš aukščiau“ ir socialinės aplinkos įsisavinimas.
- Sutelktumas ir iniciatyvumas: kadangi reikia gebėti nuo idėjų pereiti prie veiksmų, procesą įgyvendinti padeda pasitikėjimas savimi sprendžiant naujus iššūkius ir nepasiduodant, kad ir kokia sunki būtų užduotis.

Ekspertų paminėtiems socialiniams įgūdžiams priklauso:

- Bendravimo įgūdžiai: be kita ko, tai yra iškalba, mokėjimas elgtis su sunkiai sukalbamais partneriais ir aktyvus klausymasis. Mobilumo skautai turėtų pakankamai pasitikėti savimi, kad galėtų derėtis su vietos valdžios institucijų administravimo ir politikos formavimo sričių atstovais.
- Konfliktų valdymas: buvo apsvarstyta, kad itin svarbu gebėti konstruktyviai įvertinti kritiką ir nepriimti jos asmeniškai.
- Interesų gynimo įgūdžiai: situacijos gerinimui padės, jei bus jaučiama atsakomybė už bendruomenės problemas ir kitų reikalus, taip pat tikslingumo jausmas ir atkaklumas.

Į būtiniais laikomus profesinius įgūdžius įeina:

- Planavimo pagrindai: mobilumo skautai turėtų gebėti organizuoti ir suprasti miesto planavimo pagrindus, pvz., skaitydami žemėlapius ir ataskaitas. Jie taip pat turėtų suprasti skirtingų subjektų, pvz., savivaldybės skyrių, planavimo specialistų, rajono tarnybų ir kt., kompetenciją bei apribojimus.
- Skirtingų transporto ir mobilumo sričių žinios: šiuo atveju į mokymus galima įtraukti ekspertus; ekspertas iš Italijos siūlo kviesti kelių policininkus.

- Administracinių struktūrų ir procesų žinios, ypač miesto planavimo kontekste: kadangi reikia bendradarbiauti su vietos valdžios institucijomis ir atitinkamomis įstaigomis, šios žinios gali pasirodyti esą esminės.
- Projektų valdymo įgūdžiai: reikalingas gebėjimas išnaudoti savo išteklius ir laiką, taip pat gebėjimas spręsti problemas; technine prasme į tai įeina ne tik savo uždavinių įvykdymas pasidalijus darbą organizacijos viduje, bet ir susijusių suinteresuotųjų šalių įtraukimas bei viešųjų renginių organizavimas.
- Informacijos ir ryšio technologijų išmanymas: pavyzdžiui, svarbu žinoti, kaip rašyti e. laiškus ir SMS žinutes, taip pat naudoti kompiuterius, planšetinius kompiuterius ir programėles.
- Mokėjimas dirbti kolektyve ir megzti pažinčių tinklą: į tai įeina kolektyvo vertingumo pripažinimas bei parama kolektyvui, nepaisant skirtingų požiūrių, ir gebėjimas sutarti su kitais siekiant įgyvendinti tikslus ir užduotis.
- Strateginiai įgūdžiai: mobilumo skautai turėtų gebėti įtraukti klausimus į darbotvarkę, įtikinti, sužadinti entuziazmą ir daryti įtaką.

Ekspertas iš Italijos nurodo, kad būtų pageidautina pritraukti garbaus amžiaus savanorius, jau turinčius aukščiau minėtų sričių žinių ir įgūdžių. Pavyzdžiui, būtų galima kreiptis į pensiją išėjusius valstybės tarnautojus, profesinių sąjungų pareigūnus, nevyriausybinių organizacijų valdybų narius ir kt. Be to, daugelis ekspertų sutinka, kad savanorius paprastai reikia daug individualiai mokyti, teikti paramą ir stiprinti gebėjimą imtis veiksmų, nelygu, kokios jų konkrečios žinios ir ištekliai.

3.2.5 Susijusios suinteresuotosios šalys ir galimi bendradarbiavimo partneriai bandomųjų projektų vykdymo vietose

Įvairiose šalyse buvo įvardytos šios susijusios suinteresuotosios šalys ir galimi bendradarbiavimo partneriai:

Savivaldos lygiu:

- Senjorų atstovai
- Savivaldybių skyriai, atsakingi už miesto plėtrą ir planavimą
- Savivaldybių skyriai, atsakingi už aktyvaus pilietiškumo rėmimą
- Savivaldybių skyriai, atsakingi už senjorų problemas
- Viešojo transporto bendrovės
- Agentūros, užsiimančios mobilumo reikalais, ir mobilumo koordinatoriai
- Policija
- Kultūros institucijos

Asociacijų lygiu:

- Veiklos subjektai ir iniciatyvos „rūpestingoms bendrijoms“ vystyti
- Senjorų tarybos
- Bendro pobūdžio senjorų iniciatyvos

- Kaimynystės iniciatyvos
- Lobistų grupės, užsiimančios mobilumo reikalais, pvz., dviratininkų sąjungos
- Sporto asociacijos

Kitos susijusios suinteresuotosios šalys ir galimi bendradarbiavimo partneriai:

- Gyvenamųjų vietų ar dienos priežiūros pasiūlymų senjorams teikėjai
- Politikai ir politinės partijos
- Parapijos
- Pagalbą teikiančių technologijų, programėlių ir kt. kūrėjai ir prekybininkai
- Kitos bendrovės, besiorientuojančios į garbaus amžiaus klientus
- Fondai

Svarbiausių suinteresuotųjų šalių ir bendradarbiavimo partnerių pasirinkimas priklauso nuo vietos konteksto ir bendradarbiavimo struktūrų.

Austrijoje, Vienoje bandomųjų projektų vykdymo vieta ir suinteresuotosios šalys buvo identifikuotos miesto lygiu, įskaitant mobilumo vystymo agentūrą, viešojo transporto bendrovę, Vienos miesto senjorų atstovą, lobistine veikla užsiimančias organizacijas ir senjorų organizacijas, savivaldybių skyrius, atsakingus už miesto plėtrą ir planavimą, ir paslaugų senjorams teikėjus. Rajonų lygiu vyresniems žmonėms svarbūs kontaktiniai asmenys yra senjorų atstovai, žinantys apie galimas problemas ir išmanantys mobilumo skautų veiklos sritis. Svarbus vaidmuo tenka ir lobistine veikla užsiimančioms organizacijoms, projektams bei iniciatyvoms, pvz., „AktivlotsInnen“ ir „get2gether“, taip pat senjorų grupėms ir klubams. Už pilietinio dalyvavimo ir miesto planavimo rėmimą atsakingos institucijos ir organizacijos yra, pavyzdžiui, bendruomenių centrai ir „Darbotvarkės 21“ skyriai. Taip pat turėtų būti įtraukti rajonų lygiu veikiantys politikai ir bažnyčios. Remiantis tyrimo rezultatais, mobilumo skautų projektas aprėps visą Vienos miestą, ne atskirus rajonus. Todėl bus bendradarbiaujama su organizacijomis, kurios aktyviai veikia visoje Vienoje (pvz., mobilumo vystymo agentūra).

Vokietijoje, bandomojo projekto vykdymo vietoje Hanau mieste dauguma respondentų Senjorų tarybą nurodo kaip vieną iš svarbiausių bendradarbiavimo partnerių, nes taryba yra įsijungusi į platų viešų ir privačių suinteresuotųjų šalių tinklą; tuo pat metu ji inicijuoja projektus ir teikia jiems profesinę paramą, pvz., suteikia patalpas mokymo kursams. Ji glaudžiai bendradarbiauja su savanorių agentūra, kuri įsikūrusi tame pačiame pastate, kaip ir „VdK“, viena iš didžiausių šalyje asociacijų, veikiančių senjorų ir neįgaliųjų labui, ir „mobile Wohnberatung, Hanau“ (mobilumo namuose konsultavimo projektas). Be to, bendradarbiavimas su Senjorų taryba yra laikomas privalomu. Ši taryba, kaip ir kituose Vokietijos miestuose, yra tas centras, kuris iškelia senjorų problemas į politinį lygį, taigi, ji palaiko tiesioginį ryšį su vietos valdžios institucijomis ir politikais. Kiekvienam rajonui atstovauja po du Senjorų tarybos narius. Kiti galimi bendradarbiavimo partneriai yra kaimynystės iniciatyvinės grupės, kai kurios iš jų turinčios milžinišką narių skaičių, politikai, galintys padėti ieškoti finansavimo, parapijos, „Hanau žmonės“, vietinis įtraukties projektas, senelių namai, vietiniai laikraščiai ir viešojo transporto bendrovė.

Italijoje ekspertai paminėjo sprendimus priimančius asmenis savivaldybėse, vietos paslaugų teikėjus, senjorų centrus, piliečių teises ir interesus ginančias nevyriausybinės organizacijas ir atskirus garbaus amžiaus piliečius, aktyviai užsiimančius palankumo visoms amžiaus grupėms problemomis, kaip svarbiausias suinteresuotąsias šalis. Du paslaugų senjorams teikėjai, du sprendimus priimančios asmenys iš vietos valdžios institucijų, leidyklos vadovas, nevyriausybinių organizacijos vadovas, mobilumo problemų tyrinėtojas ir šalies parlamento narys jau sutiko remti mobilumo skautų projektą.

Lietuvoje pradinė kontaktinė organizacija yra Kauno senjorų taryba (KST), kurią sudaro išrinkti atstovai iš visų miesto seniūnijų (iš viso 11), trys savivaldybės tarybos nariai, atsakingi už bendravimą su politikais ir miesto administracija, už kultūros reikalus ir bendravimą su nacionalinėmis skėtinėmis organizacijomis ir tinklais, ir sekretorė, kuri yra savivaldybės socialinių paslaugų skyriaus specialistė. KST dalyvaus ieškant galimų mobilumo skautų miesto seniūnijose ir padės įgyvendinti mažesnio masto projekto idėjas gaudama paramą iš miesto administracijos ir seniūnijų skyrių. Kauno bendruomenių centrų asociacija koordinuoja platų tinklą vietos bendruomenių, daugumoje kurių yra vyresnio amžiaus asmenų grupių. Asociacijos sekretorius tiesiogiai gauna informaciją apie lyderius ir jų santykius su bendruomenių nariais miesto seniūnijose; jis teiks konsultacijas daugumos tikslinių bendruomenių atžvilgiu. Jie taip pat bus konsultuojami dėl daugumos naudingų ir veikiausiai įgyvendinamų projekto idėjų. Kauno trečiojo amžiaus universitetas ir Lietuvos sporto ir sveikatinimo trečiojo amžiaus universitetas taip pat išreiškė suinteresuotumą bendradarbiauti su mobilumo skautais. Trečiojo amžiaus universiteto Teisės fakultetas rengs mokymus, o Sporto trečiojo amžiaus universitetas užsiims su fiziniu aktyvumu susijusiomis iniciatyvomis. Kitos susijusios suinteresuotosios šalys yra seniūnijos, bibliotekos, savivaldybės plėtros programų ir investicijų skyrius, viešojo transporto bendrovė ir pageidautinos kai kurios smulkios ir vidutinės įmonės, nors kol kas kontaktų su jomis neužmegzta.

Nyderlanduose rekomendacijos dėl suinteresuotųjų šalių taikomos dar daugiau sektorių. Jos apima viešojo transporto ir aplinkosaugos agentūras, bendruomenių kūrimo projektus, vyresnių žmonių organizacijas, senjorų komitetus ir tarybas, Dviratininkų sąjungą, tokias akademinės institucijas kaip Vindesheimo taikomųjų mokslų universitetas Zvolėje, Hagos taikomųjų mokslų universitetas, Leideno gyvybingumo ir senėjimo akademija, suaugusiųjų švietimo centrai, „Living Labs“ mokyklos, pavyzdžiui, „Denktank60+ Noord“, „Foam“ muziejus Amsterdame ir du fondai. Regionų ir provincijų lygiu turi būti įtraukta transporto ir mobilumo platforma, taip pat tokios programos kaip „Leefbaarheidsalliantie“ („Gyvybingumo aljansas“).

Suinteresuotumo dalyvauti mobilumo skautų projekte laipsnis vertinamas skirtingai. Dauguma ekspertų patvirtina, kad projekto koncepcija labai domina visus susijusius veiklos subjektus, o kiti mano, kad dalyvius įtikins atkaklus tvirtinimas, kokia svarbi yra ši tema. Kai kurie ekspertai išreiškia savo pasirengimą remti projektą. Pavyzdžiui, jie yra pasirengę remti metodų ir priemonių kūrimą, skelbti informaciją apie projektą jų interneto svetainėse, dalytis žiniomis ir rūpintis tiesioginiais kontaktais su suinteresuotosiomis šalimis, įtraukti studentus, padėti rengti tyrimų ir mokymų priemones, rašyti straipsnius arba dalyvauti vietiniu lygiu.

Pora ekspertų yra santūresni šiuo atžvilgiu: „Tiesą sakant, aš negaliu kiekybiškai įvertinti galimo suinteresuotumo laipsnio: man atrodo, kad vietos valdžios institucijos ir vietos bendrovės

pirmiau žiūri jaunimo ir šeimų, o ne vyresnio amžiaus piliečių“ (socialinio kooperatyvo vadovas iš Italijos). Ir net jei teigiama apie suinteresuotumą, nėra tikrumo, kad parama bus suteikta: „Sunkiausia bus jų žodžiais išreikštą suinteresuotumą paversti veiksmais rodomu suinteresuotumu“ (sprendimus priimantis vietos valdžios institucijos pareigūnas iš Italijos). Kai kurie ekspertai abejoja, ar projektas bus remiamas politikų: „Vyresnio amžiaus asmenys yra svarbūs tik prieš rinkimus. O dabar, rinkimams praėjus, problema tikrai neatrodo esanti labai aktuali“ (vietos tarybos narys iš Lietuvos). Vokietijoje teigiama, kad suinteresuotųjų šalių įsipareigojimą veikti nulemia asmeninė ir organizacinė nauda. „Jų suinteresuotumas priklausys nuo finansinės paramos arba teigiamo poveikio reputacijai, pvz., koku mastu projektas galės būti panaudotas kaip jų pačių bendruomenės reklama“ (globos namų konsultantas iš Vokietijos). Organizacijoms ėmus konkuruoti, projektas žlugs. Tam reikia užkirsti kelią visomis priemonėmis.

4. Išvados ir rekomendacijos dėl mokymų modelio

Demografinės kaitos iššūkiai ir problemos yra žinomi ir aptariami tiek akademiniam, tiek politiniame diskursuose. Tas pat pasakytina apie pilietinį aktyvumą ir savanorišką veiklą, nes tai yra neatsiejama nuo visuomenės gyvenimo daugelyje sričių. Bendro kūrimo sąvoka retai vartojama tiriamosiose šalyse, nors praktiškai tai jau dabar yra įgyvendinama. Vyriausybės visais lygiais skatina žmones imtis atsakomybės už jų gyvenamąją aplinką. „Veiklioji demokratija“ akivaizdžiai stiprėja. Mobilumo skautų projektas gali padėti visuomenei iš arčiau pažinti bendro kūrimo koncepciją. Įtraukiant vyresnius žmones į bendrą jų aplinkos projektų kūrimą, gali būti veiksmingiau išnaudojamos vyresnių žmonių galimybės, pagrįstos konkrečia gyvenimo patirtimi.

Įvairiausi projektai rodo, kad garbaus amžiaus piliečiai aktyviai prisideda prie jų aplinkos formavimo, pvz., rengia ekskursijas su gidu ar pasivaikščiojimus viešosioms erdvėms pažinti, atlieka jų gyvenamosios aplinkos tyrimus, dalijasi savo žiniomis su suinteresuotosiomis šalimis, veikiančiomis senatvei draugiškos aplinkos kontekste, veikia kaip vyresnio amžiaus piliečių kontaktiniai asmenys ir renka jų atsiliepimus arba padeda rengti leidinius, planuoja projektus arba moko kitus vyresnio amžiaus piliečius.

Ekspertai įvairiose šalyse mobilumo skautų projektą laiko esant teigiamą, įdomų, naudingą ir būtiną. Senatvei draugiškos aplinkos, prieinamo transporto ir mobilumo klausimai yra laikomi socialiai reikšmingais. Per pastaruosius keletą metų pilietinis dalyvavimas tapo įprastu elementu daugelyje planavimo ir (per)projektavimo projektų, kuriuos vykdė daugelio tiriamų šalių vietos valdžios institucijos. Manoma, kad vyresniems žmonėms naudinga įsitraukti į tokį projektą kaip mobilumo skautai dėl to, kad bus gerinamas viešųjų institucijų prieinamumas, apskritai jautriau paisoma vyresnių žmonių poreikių ir valdomos su amžiumi susijusios problemos. Kai kurie apklausų partneriai taip pat pabrėžia, jog pačius senjorus gali teigiamai paveikti tai, kad į jų nuomones ir įnašą bus rimtai atsižvelgiama.

Senatvei draugiškos aplinkos koncepcija šiuo metu dažnai yra propaguojama didžiuosiuose miestuose. Tačiau mažesnės bendruomenės, jau nekalbant apie eilinius piliečius, nėra susipažinusios su koncepcija. Ekspertai ir ypač vyresni žmonės gali vardyti daugybę reikalavimų, kurie turi būti įgyvendinti senatvei draugiškai aplinkai sukurti. Daug ką reikia nuveikti, o svarbiausios mobilumo skautų darbo sritys yra šios: (1) aplinkos prieigos sunkumų įvardijimas, (2) patarimų sprendimų priėmėjams teikimas bei naujų projektų inicijavimas, (3) informacijos platinimas ir (4) informuotumo didinimas ir kampanijų vykdymas.

Į mobilumo skautų veiklą palaikančias pagrindines sąlygas įeina: (1) logistikos priemonės, pvz., patalpos ir biuro įranga, (2) organizacinė parama ir mokymas, (3) bendradarbiavimo partneriai, (4) parama viešųjų ryšių srityje, (5) parama rengiant koncepcijas ir pripažinimas ir (6) finansinė parama.

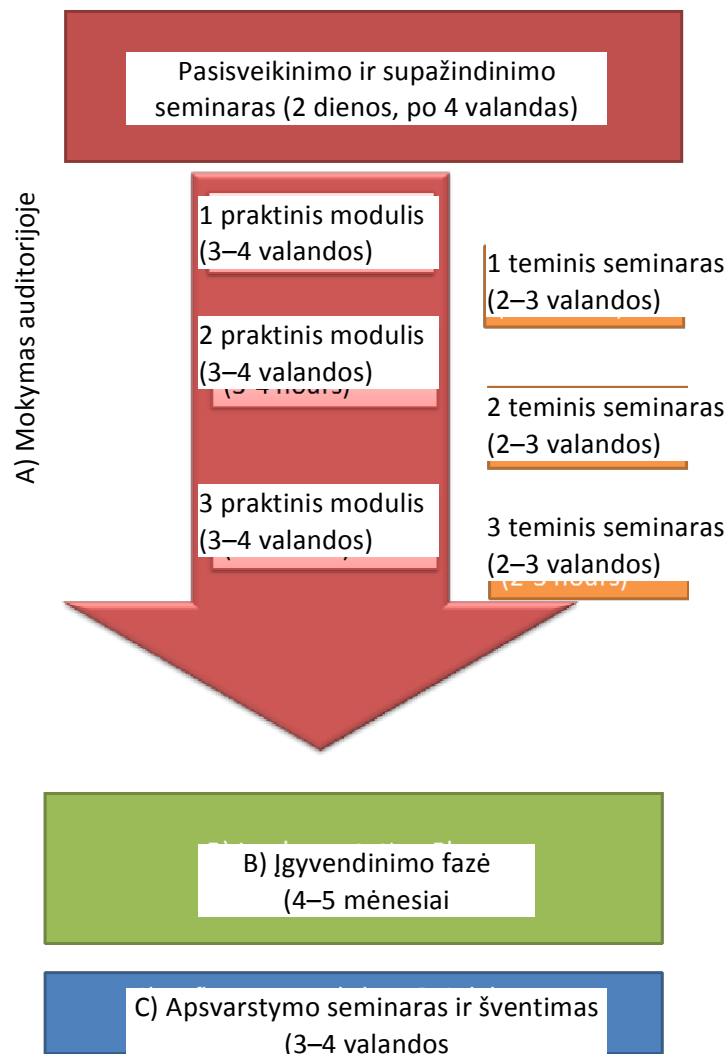
Mobilumo skautams – nebūtinai kiekvienam atskiram asmeniui, bet jų grupei – taip pat reikia tam tikrų įgūdžių ir gebėjimų. Tokie asmeniniai įgūdžiai kaip pozityvus mąstymas, empatija, sąmoningumas ir savirefleksija, sutelktumas ir iniciatyvumas padės siekti tikslų. Taip pat pravers bendravimo įgūdžiai, mokėjimas ginti interesus ir valdyti konfliktus. Profesiniai įgūdžiai apima planavimo pagrindus, skirtingų transporto ir mobilumo sričių žinias, administracinių struktūrų ir

procesų žinias, ypač miesto planavimo kontekste, projektų valdymo įgūdžius, informacijos ir ryšio technologijų išmanymą, mokėjimą dirbti kolektyve ir megzti pažinčių tinklą, taip pat strateginius įgūdžius.

Svarbiu ištekliu gali būti laikomas tankus bendradarbiavimo partnerių tinklas, nes mobilumo skautai gali būti remiami suteikiant tai, kas būtina reikalinga jų darbui, kaip surašyta aukščiau. Konkreti tokio tinklo sudėtis priklauso nuo vietos konteksto, todėl jis turi būti kuriamas individualiai.

Mokymas turi būti orientuotas į reikalingų įgūdžių ir gebėjimų stiprinimą; tai irgi gali įvairuoti, nelygu, kokia grupė suburiama vietoje. Mobilumo skautai turi dalyvauti modeliuojant mokymus, nes jie dalyvaus formuojant jų aplinką. Ypatingas dėmesys taip pat turi būti skiriamas mobilumo skautų „verbavimui“, sričių, kuriose įmanoma įgyvendinti projektus, įvardijimui ir galimos darbo aplinkos tyrimui.

Preliminarus mokymo struktūros modelis galėtų būti toks:



Per mokymosi fazę turėtų būti siekiama sutelkti kolektyvą, suprasti mobilumo skautų koncepciją ir susitarti dėl mokymo struktūros. Gali būti mokomasi seminaruose, remiantis dalyvių žiniomis bei patirtimi ir susiejant tai, kas mokoma, su tuo, ką veiks besimokantieji.

Pavyzdžiui, mokymą auditorijoje galima suskirstyti į šiuos modulius:

- Pasisveikinimas ir supažindinimas: per pirmąjį seminarą dalyviai supažindinami su mobilumo skautų mokymu, ypač su bendrąja informacija apie koncepciją ir pagrindiniais principais. Paskui akcentuojami aktyvaus vyresnių žmonių pilietiškumo klausimai ir senatvei draugiškos aplinkos kūrimas. Šio modulio pabaigoje dalyviai įsąmonina, kad yra aktyvus vyresnių žmonių pilietiškumas, kaip jie gali prisidėti prie senatvei draugiškos aplinkos kūrimo ir kodėl šie klausimai tokie svarbūs.
- Teminiai seminarai: turėtų būti pakviesti ekspertai, kurie informuotų dalyvius aktualiais planavimo ir pilietinio dalyvavimo klausimais. Orientuodamiesi į vietos sąlygas, jie galėtų aptarti pareigas ir struktūras miesto planavimo ir viešųjų erdvių, transporto ir kt. (per)projektavimo procesuose, (vyresnių) žmonių galimybes dalyvauti kaip piliečiams ir tokio dalyvavimo būdus, taip pat prieinamos ir senatvei draugiškos aplinkos būtinas sąlygas bei elementus (viešąjį transportą, viešąją erdvę, būstą ir kt.).
- Praktiniai moduliai: galima būti rengti lygiagrečiai, padedant dalyviams kurti jų mokymą „apvainikuojančius“ darbus: mobilumo vystymo projektus. Dalyviai sužinotų aktyvaus pilietiškumo ir senatvei draugiškos aplinkos geriausių praktikų pavyzdžius, projektų valdymo pagrindus ir išmokytų, kaip reikia remti projektą ir įtraukti susijusias suinteresuotąsias šalis.

Per įgyvendinimo fazę išmokyti mobilumo skautai vykdys mokymo auditorijoje metu įvardytus projektus, padedami mokymosi fazėje dalyvavusių ekspertų. Per mėnesinius susitikimus praverstų pasidalyti informacija apie tai, kiek pasistūmėta, ir gauti patarimų iš kolegų.

Per apsvaistymo fazę bus vertinamas mokymas, analizuojami įgyvendinti projektai ir kuriamas tinklas, skirtas visoms amžiaus grupėms palankaus miesto koncepcijai remti. Dalyviai taip pat parengs tvarumo planą. Pageidautina siekti pripažinimo iš vietos valdžios institucijos aukšto rango atstovo.

5. Literatūros sąrašas

ABMA, T.A. prof. dr. (2010). *Herinneringen en dromen van zeggenschap; Cliëntenparticipatie in de ouderenzorg*. Den Haag: Boom/Lemma.

AGE PLATFORM EUROPE (2014). *Towards an Age-Friendly European Union: Mainstreaming non-discrimination and equal opportunities for older persons in the European Union*. Brüssel: AGE Plattform Europe. Prieinama [internete]: http://www.age-platform.eu/images/stories/Publications/AGE_AR_2014_EN.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

AGE PLATFORM EUROPE (2015). *Towards an Age-Friendly European Union, Advocacy toolkit for older people and their organisations*. Brüssel: AGE Plattform Europe. Prieinama [internete]: http://www.age-platform.eu/images/stories/Publications/AGE_advocacy_toolkit_for_age-friendlyEU_2016.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

AGENDAGRUPPE 'BEGEGNUNG IM FREIHAUSVIERTEL' (2012). *Gut zu Fuß im Freihausviertel. Das Projekt 'Generationenweg im Freihausviertel'*. Projektergebnis. Wien.

ALFORD, J. (1998). *A Public Management Road Less Travelled: Clients as Co-Producers of Public Services*. *Australian Journal of Public Administration* 57(4): 128–37.

AMT DER VORARLBERGER LANDESREGIERUNG, BÜRO FÜR ZUKUNFTSFRAGEN (2010). *Handbuch Bürgerbeteiligung. Für Land und Gemeinden*. Wien – Bregenz. Prieinama [internete]: http://www.partizipation.at/handbuecher_leitfaeden.html [žiūrėta: 2017 m. vasario 28 d.].

ANBO (2009). *Onderzoek Kwetsbare verkeersdeelnemers (senioren)*. Prieinama [internete]: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/media.blijfveiligmobiel.nl/Onderzoek+kwetsbare+verkeersdeelnemers.pdf> [žiūrėta: 2017 m. vasario 2 d.].

ANBO, CROW UTRECHT (2011). *Brochure Senior Proof Wegontwerp*. Prieinama [internete]: <https://www.crow.nl/publicaties/seniorenproof-wegontwerp?Zoekterm=seniorenproof&page=1&searchsort=score&pagesize=10> [žiūrėta: 2017 m. vasario 2 d.].

BALOČKAITĖ, R. ir kt. (2008). *Svarstymų demokratija ir informacinės technologijos: piliečių įgalinimas per šiuolaikinės komunikacijos priemones*. Prieinama [internete]: http://www.e-demokratija.lt/public_files/file_1259231642.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

BERLIN-INSTITUT FÜR BEVÖLKERUNG UND ENTWICKUNG (2011). *Die demografische Lage der Nation, Was freiwilliges Engagement für die Region leistet*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG.

Brocke, H. (2002). *Soziale Arbeit als Koproduktion, 10 Empfehlungen zur Nachhaltigkeit kommunaler Strategien sozial(räumlich)er Integration*. Berlin: Stiftung SPI. Prieinama [internete]: http://www.stiftung-spi.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/veroeffentlichungen/Urban_Governance_Zivilgesellschaft/br_ocke_10_empfehlungen.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

BOVAIRD, T. & LÖFFLER, E. (2012). *From engagement to co-production: how users and communities contribute to public services*. In: PESTOFF, V., BRANDSEN, T., VERSCHUERE, B. (eds). *New Public Governance, the Third Sector and Co-production*. Routledge, London.

BROCKE, H. (2003). Soziale Arbeit als Koproduktion. In: Projekt 'Netzwerke im Stadtteil' (Hrsg.). *Grenzen des Sozialraums. Kritik eines Konzepts – Perspektiven für Soziale Arbeit*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, p. 235–259.

BROWN, B., LOEFFLER, E., CHRISTIE, J. (2016). *Present Co-producing improved wellbeing with people living with dementia in East Dunbartonshire*. East Dunbartonshire. Prieinama [internete]: http://www.coproductionsotland.org.uk/files/2614/3472/6681/PRESENT_Case_Study_-_Co-production_Resource.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

BUNDESARBEITSGEMEINSCHAFT DER LANDESSENIORENVERTRETUNGEN (2008). *Seniorenvertretung – Politische Partizipation älterer Menschen in Bund, Land und Kommune*. Meckenheim: Druck Center Meckenheim.

BUNDESMINISTERIUM FÜR ARBEIT, SOZIALES UND KONSUMENTENSCHUTZ (2013). *Altern und Zukunft. Bundesplan für Senioren und SeniorInnen*. Wien. Prieinama [internete]: https://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/7/0/7/CH3434/CMS1451919205078/soziale-themen_seniorinnen_bundesseniorinnenplan_gesamt.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND (2007). *Alter schafft Neues, gemeinsame Erklärung zum Programm 'Aktiv im Alter'*. Osnabrück: KIWI GmbH. Prieinama [internete]: <https://www.bmfsfj.de/blob/77530/d3a0683e5aa75c5e424ddd2ce2e1fb1/gemeinsame-erklaerung-programm-aktiv-im-alter-data.pdf> [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND (2009). *Leben und Wohnen für alle Lebensalter, Bedarfsgerecht, barrierefrei, selbstbestimmt*. Berlin: DruckVogt GmbH.

BUNDESMINISTERIUM FÜR GESUNDHEIT (2015). *Rahmen-Gesundheitsziele*. Wien. Prieinama [internete]: www.gesundheitsziele-oesterreich.at [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG (2012). *Die soziale Situation in Deutschland, Demographischer Wandel*. Prieinama [internete]: <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/147368/themengrafik-demografischer-wandel> [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

CAMMELBEECK, C. (2013). *Greying Cities, spatial strategies for residential neighborhoods to promote active ageing*. Rotterdam: TU Delft. Prieinama [internete]: [uuid:52031d93-752b-4563-aed8-32ce8064e4e4](https://www.tudelft.nl/~c.cammelmeeck/52031d93-752b-4563-aed8-32ce8064e4e4) [žiūrėta 2017 m. sausio 12 d.].

CATALDI, L. (2012). *Coproduzione: una chiave di lettura pragmatica per ripensare la participatory governance*. [Prieinama [internete]: <http://www.sisp.it/files/papers/2012/laura-cataldi-1470.pdf> [žiūrėta 2017 m. sausio 12 d.].

ČEPĖNAITĖ, A. (2008). Senyvo amžiaus žmonių socialinė aprėptis ir demokratinio pilietiškumo apraiškos. *Socialinis darbas* Nr. 7(1). Prieinama [internete]: https://www.mruni.eu/upload/iblock/3e1/7_cepenaite.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

- CIRTAUTAS, M. (2011). *Visuomenės dalyvavimo urbanistinio planavimo ir projektavimo procesuose realijos ir perspektyvos*. Science – Future of Lithuania / Mokslas – Lietuvos Ateitis, 2011, T. 3 (Nr. 3). p. 59–66. Prieinama [internete]: <http://www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/view/mla.2011.052> [žiūrėta: 2017 m. vasario 28 d.].
- CSO (2010). *Handboek participatie voor ouderen in zorg en welzijnsprojecten*. Prieinama [internete]: <http://www.beteroud.nl/ouderen/ouderenparticipatie-handboek-participatie-voor-ouderen.html> [žiūrėta: 2017 m. sausio 12 d.].
- DENKTANK 60+ Noord (2014). *Onderzoek 65+ en dan?* Prieinama [internete]: <http://www.denktank60plusnoord.nl> [žiūrėta: 2016 m. gruodžio 10 d.].
- DIJK VAN, H. (2015). *Neighbourhoods for ageing in place (Oud worden in eigen buurt)*. Proefschrift. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
- ENGBERSEN, R., LUPI, T. (2016). *Vernieuwende participatie Vreewijk, balans opmaken in twee essays*. Platform31 (Internete / atsisiunčiama, prieinama: www.platform31.nl) [žiūrėta: 2017 m. sausio 12 d.].
- FRANKENHUIJSEN, VAN H. (2002). *Ouderen met de camera op pad*. In: SANNEN, H. (eds.) (2002). *Hoe wij senioren willen leven en wonen, Handleiding VPM, KBO-Brabant en NIZW*.
- GYLDENLUND RÅBY, D., FIEDLER, M. (2011). *Project report AENEAS project*. Prieinama [internete]: http://www.aeneas-project.eu/docs/Good_Practice_Implementation_Report.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].
- GOVERNANCE INTERNATIONAL (2017). *Co-production*. Prieinama [internete]: http://www.govint.org/our-services/co-production/?no_cache=1&sword_list%5B%5D=co-produktion [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].
- HEINZE, R. G. ir kt. (2001). *Bürgerengagement in Deutschland, Bestandsaufnahme und Perspektiven*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- HEITE, E. (2012). *Bürgerschaftliches Engagement älterer Menschen im Stadtteil: Gleiche Beteiligungschancen und Mitgestaltungsmöglichkeiten für alle?* Freiburg: Centaurius Verlag & Media KG.
- HOUTEN, VAN M. and WINSEMIUS, A. red.) (December 2010). *Participatie ontward, Vormen van participatie uitgelicht*. Utrecht: Movisie, kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling.
- HOUWELINGEN, VAN P., BOELE, A. and DEKKER, A. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Prieinama [internete]: <https://www.scp.nl/> [žiūrėta: 2016 m. vasario 7 d.].
- JANSEN, H. (2012). *Erfolgsfactoren der Fahrgastbeteiligung im öffentlichen Verkehr*, Doktorarbeit, Berlin: TU Berlin. Prieinama [internete]: https://depositonce.tu-berlin.de/bitstream/11303/3530/1/Dokument_54.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].
- KAMPHUIS, C. B. M. ir kt. (2014). *Abstract Relationships between street characteristics and perceived attractiveness for walking reported by elderly people*. Rotterdam: Raad RVS. Prieinama [internete]: https://www.raadrvs.nl/uploads/docs/Achtergrondstudie_Erasmus_MC.pdf, Achieved from: <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02724944/28/4> [žiūrėta: 2017 m. vasario 2 d.].

KAMPHUIS, C. B. M. ir kt. (2014). *Physical environment and self-reliance of older people, summary of scientific research*, Rotterdam: Raad RVS. Prieinama [internete]: https://www.raadrvs.nl/uploads/docs/Achtergrondstudie_Erasmus_MC.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 2 d.].

KERSTING, N. (2008). *Politische Beteiligung, Einführung in dialogorientierte Instrumente politischer und gesellschaftlicher Partizipation*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften,

JAUKE, D. (2005). *Gender-sensitive Governance in the field of Transportation and Mobility*. Prieinama [internete]: <http://www.partizipation.at/892.html> [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

KORBEE, S. and KOSTER, L. (2014). *Fit en vitaal, bewegen in de wijk doen wij toch allemaal?: onderzoek naar een beweegvriendelijke omgeving voor senioren*. Ede: Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen. Prieinama [internete]: <https://www.allesoversport.nl/artikel/fit-en-vitaal-bewegen-in-de-wijk-doen-wij-toch-allemaal/> [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

KROMHOUT, M. et al. (2014). *De Wmo in beweging. Evaluatie Wet maatschappelijke ondersteuning 2010-2012*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Prieinama [internete]: <https://www.scp.nl> [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

KULIEŠIS, G., PAREIGIENĖ, L. (2014) *Vyresnio amžiaus Lietuvos kaimo žmonių nuostatos dėl viešųjų paslaugų teikimo*. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Prieinama [internete]: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:8184976/> [žiūrėta: 2017 m. vasario 28 d.].

LANDESSENIORENVERTRETUNG BAYERN E.V. (2011). *Gründung und Aufbau kommunaler Seniorenvertretungen*. Dinkelsbühl: Druckerei Wenng Druck GmbH. Prieinama [internete]: [https://www.seniorenakademie.bayern/documents/5969905/6766435/LSVB_Gruendungsbroschuere-1+e.V.\(5\).pdf/fae91943-d581-4efc-acf2-b8f674f35081](https://www.seniorenakademie.bayern/documents/5969905/6766435/LSVB_Gruendungsbroschuere-1+e.V.(5).pdf/fae91943-d581-4efc-acf2-b8f674f35081) [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

LEICHSENDRING, K., BILLINGS, J., NIES, H. (2013). *Long-Term Care in Europe, Improving Policy and Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

LINDERS, D., (2012). *From e-government to we-government: Defining a typology for citizen coproduction in the age of social media*. *Government Information Quarterly* 29(4): 446-454.

LÖFFLER, E. ir kt. (2015). *Koproduktionen in Deutschland, Studie zur aktuellen Lage und den Potentialen einer partnerschaftlichen Zusammenarbeit zwischen Kommunen und Bürgerinnen und Bürgern*. Blomberg: Druckhaus Rihn. Prieinama [internete]: https://www.bertelsmannstiftung.de/fileadmin/files/user_upload/Studie_Koproduktion_in_Deutschland_Web.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

LUCASSEN, A. ir kt. (2011). *Cocreatief Ondernemen, Kansen voor zorg en welzijn*. Utrecht: Movisie. Prieinama [internete]: www.movisie.nl [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

MAGISTRAT DER STADT WIEN, MA 21 – FLÄCHENWIDMUNG UND STADTTEILENTWICKLUNG (2016). *Masterplan Partizipation (Draft version)*. Prieinama [internete]: <https://masterplan-partizipation.wien.gv.at/site/> [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

MOULAERT, T., GARON, S. (2016). *Age-Friendly Cities and Communities in International Comparison, Political Lessons, Scientific Avenues, and Democratic Issues*. Switzerland: Springer International Publishing AG.

MULE', F. (2015). *'Gli effetti della co-produzione ICT-driven nell'erogazione dei servizi pubblici: I casi di ePart e Decoro Urbano'*, Milan Bocconi University.

NAEGELE, G. ir kt. (1993). *Lebenslagen im Strukturwandel des Alters, Alternde Gesellschaft – Folgen für die Politik*. Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.

NAEGELE, G., Olbermann, E., Kuhlmann, A. (2016). *Teilhabe im Alter gestalten, Aktuelle Themen der Sozialen Gerontologie*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.

NIKARTAS, S. (2014). *Gyventojų dalyvavimas užtikrinant saugumą bendruomenėse: kriminologinės ir teisinės prielaidos*. Vilnius: © Lietuvos teisės institutas. Prieinama [internete]: http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Gyventoju-dalyvavimas-uztikrinant-sauguma_Monografija.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 28 d.].

OBERÖSTERREICHISCHE ZUKUNFTSAKADEMIE (2016). *Partizipation im Zukunftsradar. Aktuelle Entwicklungen und Entwicklungen zum Thema Beteiligung*. Prieinama [internete]: http://www.ooe-zukunftsakademie.at/Partizipation_im_Zukunftsradar_Endversion.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 15 d.].

OECD (2011). *Together for Better Public Services: Partnering with Citizens and Civil Society* OECD Publishing, Paris.

OECD, OBSERVATORY OF PUBLIC SECTOR INNOVATION (2016). *CitizenPoweredCities: Co-producing better public services with citizens*. Prieinama [internete]: <https://www.oecd.org/governance/observatory-public-sector-innovation/blog/page/citizenpoweredcitiesco-producingbetterpublicserviceswithcitizens.htm> [žiūrėta: 2017 m. vasario 27 d.].

PRAHALAD, C. K., RAMASWAMY, V. (2000). *Co-opting customer competence*. Harvard Business Review, 78(1): 79-90.

RAIPA, A., PETUKIENĖ, E. (2009). *Klientų dalyvavimas viešosiose paslaugose: bendrasis paslaugų kūrimas*. Viešojo politika ir administravimas, 2009, Nr. 27. p. 54-62. Prieinama [internete]: https://www.mruni.eu/upload/iblock/2e5/6_a.raipa%20ir%20kt..pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 27 d.].

LIETUVOS RESPUBLIKOS VIDAUS REIKALŲ MINISTERIJA (2016). *Dėl ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programų*. Vilnius. (Nr. ID-1935 (31). Prieinama [internete]: www.lmt.lt/download/6500/vidaus%20reikalų%20ministerija.pdf [žiūrėta: 2017 m. vasario 23 d.].

ROYERS, T. (1996). *Een eigen stem, werken met ouderenpanels: een veelzeggende methode*, Utrecht, NIZW.

ROYERS, T., LANGENBERG, G., VAN DE (2007). *Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet*. Cliëntenfoto's in: *Deviant*, nr. 55. Prieinama [internete]: <http://www.tijdschriftdeviant.nl/teksten/deviant55/02.pdf> [žiūrėta: 2017 m. vasario 27 d.].

ROYERS, T. (2007). *Een uitnodigende leefomgeving voor ouderen, literatuurstudie Innovatieprogramma Welzijn Ouderen*. Vilans & MO groep.

SANNEN, H., REE DE, L., ROYERS, T. (2002). *Hoe wij senioren willen leven en wonen, Handleiding VPM, een methode om met behulp van foto's de visie van senioren op hun woonplaats in beeld te brengen*, Den Bosch/Utrecht: KBO-Brabant, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn/NIZW.

SCHLAG, B., MEGEL, K. (2002). *Mobilität und gesellschaftliche Partizipation im Alter*. Berlin: W. Kohlhammer GmbH.

SCHMEETS, H. (2015). *Sociale Samenhang in het raamwerk van participatie, vertrouwen en integratie*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Priename [internet]: <https://www.cbs.nl> [žiūrēta: 2017 m. sausio 15 d.].

SCHOP-ETMAN, A. (2017). *Built Environment, Physical Activity, and Frailty Among Older Persons*. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam. Priename [internet]: <http://hdl.handle.net/1765/95505> [žiūrēta: 2017 m. vasario 28 d.].

SCHROETER, K. R., ZÄNGL, P. (2006). *Altern und bürgerschaftliches Engagement, Aspekte der Vergemeinschaftung und Vergesellschaftung in der Lebensphase Alter*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften,

SOK, K. ir kt. (2009). *Clīentparticipatie in beeld, inventarisatie praktijkvoorbeelden van cliëntenparticipatie*. Utrecht: Movisie. Priename [internet]: <https://www.movisie.nl/> [žiūrēta: 2017 m. vasario 28 d.].

STATISTISCHES BUNDESAMT (2015). *Bevölkerung Deutschlands bis 2060, 13. koordinierte Bevölkerungsvorausberechnung*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt. Priename [internet]: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/VorausberechnungBevoelkerung/BevoelkerungDeutschland2060Presse5124204159004.pdf?__blob=publicationFile [žiūrēta: 2017 m. vasario 15 d.].

STATISTISCHES BUNDESAMT (2016). *Ältere Menschen in Deutschland und der EU*. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt. Priename [internet]: <https://www.bmfsfj.de/blob/93214/95d5fc19e3791f90f8d582d61b13a95e/aeltere-menschen-deutschland-eu-data.pdf> [žiūrēta: 2017 m. vasario 15 d.].

STOKER, A. (2015). *Advies van de Denktank 60 plus Noord – Netwerk Drenthe over 'wat is een ouderenvriendelijke gemeente'*. Priename [internet]: <http://www.denktank60plusnoord.nl/> [žiūrēta: 2017 m. vasario 12 d.].

VERHAAG, S. (2011). *Cocreatief ondernemen, Kansen voor zorg en welzijn*. Utrecht: Movisie.

VERKEHRSVERBUND BERLIN-BRANDENBURG (2012). *Handbuch Bürgerbus*. Priename [internet]: <http://images.vbb.de/assets/downloads/file/8014.pdf> [žiūrēta: 2017 m. vasario 15 d.].

VOORBERG, W. H., BEKKERS V. J. J. M., TUMMERS Lars G. (2014). "Co-creation and citizen involvement in social innovation: A comparative case study across 7 EU-countries", Report LIPSE, WP2.

VERMEIJ, L., HOUWELINGEN VAN, P. and HART DE, J. (2012). *Verantwoordelijk voor de eigen buurt*. In: *Verschuivende verantwoordelijkheden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Priename [internet]: <https://www.scp.nl> [žiūrēta: 2017 m. sausio 15 d.].

VNG (2016). *Factsheet Omgevingsvisie*. Priinama [internete]:
https://vng.nl/files/vng/publicaties/2016/de-omgevingsvisie_20160623.pdf [žiūrėta: 2017 m. sausio
15 d.].